SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

LIST ZA KNJIŽEVNOST I KULTURU

GODINA IV
BROJ 18

Uredništvo: Francuska 7, tel. 28-098
Administracija: Kardeljeva 7.1, tel 24 001

BEOGRAD, UTORAK 1 MAJ 1951

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
8 dinara

STOJIMO ZA RAD I RADNOGA ČOVEKA

Isidora Sekulić

Stojimo, kao da je svaki dan prvi maj. Evo šta kaže jedan raniji naš tekst: Da li si dobro počistio i polio ulicu; da li izveo tablu zdravoga povrća; da li popravio vodovod; da li prepisao Tolstoju Rat i mir; da li spasao magacin žita za nas, ili zobi za konje; da li otsvirao Bramsov koncert za violinu; da li napisao umetničku priču ili jezgrovit uvodnik u novinama — sve je to jedna kategorija aktivnih snaga, najviša kategorija čestitog čoveka: rad, produkcija, održavanje života, službe ljudima. Kad u dva sata pred zoru, svejedno koji maj, tamo u onoj negovanoj varoši četkama ribaju trgove i ulice, da se sunce ogledne u patosu, digne se čovek iz postelje i paradno stoji pred radnicima, vodom, motorom i četkama. Mi, i sve to, jedna smo kategorija, rođaci raznih stepena. Mi radni ljudi mi smo vojska: učeni i naučeni, oružani i sposobni; na što ruku metnemo to raste, kao što pod rukom prirode raste. Ali, jasno će se to znati: to, ko je i šta je radni čovek, znaće se milion godina posle naše ere, novih milion godina života ovog matorog čovečanstva koje ima bezbroj tekovina od telefona do filosofije gramatike, a još uvek skakuće u kratkim pantalonicama.

Pred prvi maj. Što je hladno, ne mari: proleće je mladost, voli hladan duš, zdrave zube vetra, prskalicu kiše sa snegom. Ali turobno je ovo proleće u duši: brige hoće da ga razbole, ako ga već nisu. Politika se naturila za vrhovni rad, pripreme za naoružanja pobrstiće svet kao skakavci usev. U vazdan dvorana sede, ako ne uvek radni, a ono mučni političari delegati država lete kao roketi, i ne nose dobro. Sede, sede, produkuju reči i reči uz sve mogućne međujezičke teškoće, o kojima vrlo ozbiljno govore moderna lingvistika i filosofija. Interlingvalne nezgode, pokazuje se, grdne su brane, i neverovatne mogućnosti za nesporazume, tražene i netražene. Što Rus kaže, ne razume kako treba ni Englez ni Francuz, i obratno. Jedan lingvist filosof piše u svojoj knjizi: »Kad kažem Lav riče, četiri razna smisla mogu izvesti iz te rečenice«. A koliko smislova tek izvode iz takve rečenice delegati država! jer, te države, ne zaboravimo, zovu se na konferencijama ne države nego Sile, Sile, koje se svim silama kockaju za rat ili mir.

Politika, u smislu hipoteza, kombinacija i poteza, rad je; nekada plodan rad, nekada požrtvovan rad, nekada blistavo dijalektisanje i delanje. Nastaje kobno ograničenje u tom radu: kad politika uzme da preseca svaki rad, i radne ljude goni u raspoloženja da se uzajamno istrebljuju. Od svih procedura u čovečanstvu, samo politički rad može imati te tendencije, može ih birati, odobravati, želeti. Primitivni talozi u matorom i još uvek nezrelom čovečanstvu najuočljivije se pokazuju u politici, zato što se uzajamni odnosi između država nikako ne otresaju primitivnih crta. Odnos između dveju strana, kao u doba Tamerlana, ima da bude jednostran: jedna strana opasno i destruktivno nadmoćna nad drugom. Ravnoteža, nipošto! Na zakonu ravnoteže drži se cela vasiona: Saturn ne može, ne sme vam skočiti ni na glavu ni u tanjir: nema agresora ni kad je neko Saturn! Delegati država su personalniji od Saturna: razbijaju ravnoteže, kockaju se tuđim glavama i tanjirima. Iz jedne primitivnosti sledi druga: kao u drevna vremena, sile znaju da je najjača sila u ideji. Sila u ideji najsavršenije sliva narod u koherentnu celinu, koja, čim ustreba, »navija klasove«. Kad osvoji sila u ideji, razum čovečji prelazi u romantiku, počinje sve romansirati; romansira čovek i sebe sama, i onda, ako je narod hrabar i čistih srdaca, biva što biti ne može, umire se za ideju, umire se za teoriju. Ima tu čovečanske uzvišenosti! ali dok se ljudi uzvisuju, kobne sile manevrišu njima brutalno.

Bile su, tokom vremena, ovakve ideje, i sile u njima: Sveta zemlja; Sveto rimsko carstvo; Sveta Rusija; sloboda-jednakost-bratstvo; dok Nemci, i pre Ničea, ne zapečatiše vraćanje u primitivnost: jedinstvo-sloboda-sila. Sve je to romansirao mali čovek, to jest radni čovek, neumorni radni čovek koji bez časa odmora ispušta alat i dohvata pušku. A države-sile, svejedno da li pobeda ili poraz, odmah razbijaju ravnoteže i falsifikuju pojmove. Sloboda, otuda, instrument je sa beskrajnom klavijaturom: setite se stare crnogorske slobode koja je sva bila sazdana od neposlušnosti i bezakonja; i setite se onda engleske slobode, ograđene starim tradicijama i modernim zakonima. Jednakost? Značajan engleski pisac, nedavno umrli Dž. Orvel, ispisao je klasičnu reč u svome romanu-alegoriji Životinjska farma: »Svi su oni bili jednaki, samo su neki od njih bili više jednaki od ostalih. Ostaje, u punoj primordialnoj snazi, samo sila, do danas nedefinisana sila. Kao kuga, ona pokazuje svoje funkcije, ne odaje svoje biće. Sa potpuno nedefinisanom, bezakonom, »besudnom« silom nosi se danas teže no ikada politički rad.

Nama, iz laičkog tabora, politika se nekada čini nauka o mogućnostima; nekada veština među mogućnostima; nekada igra sa mogućnostima. Danas, ta je igra pravi hazard, kocka, kockanje. Države hazardiraju! Rat ili mir, pitanje je kocke. Načelo, visoko načelo prostituišu hazarderi. Treći svetski rat je hazard; Koreja je hazard; naoružana Nemačka je hazard; amerikaniziran Japan je hazard; ishrana čovečanstva je hazard; svemogućnost Amerike je hazard; rat ili rad je vrsta interverbalnog hazarda. A hazardna igra je strašna stvar. Počinje drugarski, sa ručkom i šalom, sa pričama kako je nekada bilo; pa se postepeno povlače razum, stid, lično dostojanstvo, obzir prema drugima, i nastupa poznat ukočen pogled i bledilo hazardera nesvest savesti. Kraj je: varavi dobitak, idiotski poraz, možda ubistvo, možda samoubistvo, možda na raznim stranama oboje. Radni ljudi u grobovima, a na velikom katafalku nacije mrtav rad! A neka imena, imena silâ... Ne, ja, skroman pisac, neću kazati tešku reč; nego ću vam prepisati originalan tekst gde ta reč stoji. Još pre Rimljana, pogotovo pre hrišćanstva koje je donelo osećanje grešnosti, stari Egipćani već imali su viziju da se i s one strane groba odgovara za ono što smo radili, zapovedali da se radi, hazardirali. U grob pokojnika spuste listu sa odgovorima za 42-jicu sudija u onom svetu. Pokojnik, kad stigne, prvo predaje srce svoje boginji istine, da ga stavi na terazije i izmeri da li je lakše od istine. Posle merenja, pokojnik staje pred sudije. A na mestu srca mu je pričvršćena tanka kamena pločica, i na pločici urezane ove reči: »O, srce, koje sam dobio od matere! O srce, sastojče moga bića! Nemoj istupiti kao svedok protiv mene pred boginjom za mere nje. Ti si moj duh u mome telu... Nemoj dozvoliti da naše ime smrdi!.. Nemoj govoriti laži protiv mene pred bogom!..« Koja bi 42-jica sudija, ovoga ili onoga sveta, mogla, danas, pravedno raspraviti slučajeve međunarodne, svejedno da li bi srca državnih delegata govorila istine ili laži! Ne mari! daj kocku!

Radni moji drugovi! Zaboravite ovo moje pisanje za nekoliko dana odmora našega. Izađite u zelenilo, dišite duboko svež vazduh. Budite marljivi i čestiti gonite rat makar samo do idućega prvoga maja. Živimo u doba hazarda i kocke; možda će iduće proleće, šta znamo, biti Titan koji na oba roga nosi zoru.

(Crtež Džumhura)

Prvomajski pozdrav

PISAC I NAŠA STVARNOST

Piše:

(Crtež Džumhura)

MILIVOJE RISTIĆ

Prikazivanje naše stvarnosti javlja se kao problem za sve pisce koji priđu motivima naše stvarnosti i pokušaju da ih obrade, da naslikaju ljude i njihovu psihologiju, da prikažu odnose i naše vreme. Još davno, kadgod se govorilo o prikazivanju savremenika i savremenih događaja, isticalo se da je potrebna izvesna daljina od događaja, da bi o njima moglo da se piše. Za potkrepljenje ove teze navodilo se da je potrebno da se odnosi kristališu, da su neuhvatljivi u svome procesu i da je zato neminovna izvesna udaljenost od ljudi i događaja. Ima mnogo objašnjenja zašto je teško književno uobličiti ono što je blisko. O tome su govorili i pisci na osnovu svoga ličnog iskustva i kritičari pokušavajući na sintetičan način da osvetle ovaj problem. Pa ipak dešavalo se i mimo svih teorija da su stvorena dela koja prikazuju savremeno društvo — ljude, događaje i odnose — i da su to dela od velike književne vrednosti. Prema tome ili teorije ne vrede, ili vrede, a velika dela o savremenim zbivanjima su izuzetak koji treba da potvrdi pravilo. Ustvari, izgleda nam nije tačna nijedna tvrdnja, a sve nose u sebi poneki delić istine. Književno uobličenje jednoga društva i odnosa u njemu, psihologije ljudi i čitave epohe ne može se posmatrati kroz jedan određeni ram, na isti način u sva vremena i na isti način prema svima piscima.

Naša stvarnost je veličanstvena po sadržinu, po zbivanju, po raznolikosti, po dinamici, po herojstvu koje se javlja masovno; kod nas se gradi novo društvo, nov život, na jednoj strani, a na drugoj, osipa se i gasi staro društvo i stari život. Društveni odnosi su puni sadržine, ljudi dolaze do izraza u čitavoj skali svojih osećanja, kod nas se menja život u svakoj svojoj čestici, na svima planovima i ekonomskim i društvenim i duhovnim; postoji neverovatan tempo. Život naših ljudi se toliko promenio prema životu ljudi od pre deset godina, koliko nekada ni vekovi nisu menjali. I sve to, bar na prvi pogled, daje izvanredan materijal piscu, i zahteva od njega da uobliči kroz pesmu, pripovetku, roman i dramu.

A pisac mora da poznaje ljude, događaj, psihologiju i atmosferu onoga o čemu piše, pisac mora to duboko da oseti u najtananijim prelivima. Istina, on može sve to da poznaje u najširim planovima, ali to nije dovoljno, jer se ljudi ne kazuju samo u događaju, već u onim malim, sitnim detaljima koji prikazuju i čoveka i društvo i odnose u njemu, i daju snažnu projekciju toga života.

U delima koja slikaju našu stvarnost traži se prirodno da pisac kaže nešto više od onoga što znamo, da nam osvetli i ljude i njihove postupke, i događaje i promene, a toga nema ni u proznim delima, ni u izvesnim poemama koje su više proza nego lirika, jer se kreću po okviru događaja o kojima pevaju, ali bez snage i ubedljivosti. Pa ipak naša stvarnost dobila je izvesna svedočanstva za sada jedino u oblasti lirike koja nisu dostigla još ni njen zamah, ni njenu vrednost, ali su toplo poetski dala onaj ton i ono osećanje koje nosi naše ljude.

Realistička proza ne može da bude samo subjektivan doživljaj, već pisac mora objektivno da prikaže i čoveka i događaje i vreme i odnose. Za to je potrebno ne samo poznavanje života u velikim planovima, ne samo oduševljenje za taj život, već neposredno učestvovanje u njemu, poznavanje mnogih ljudi i njihovih promena, borbe, rada, podizanja i padanja, uspeha i poraza. O današnjem selu ne može da piše pisac koji živi u gradu, kao što nije mogao ni ranije. Ali danas i jedan pisac koji je sa sela ne može da govori o selu, iako je ranije mogao jer je to selo drukčije, jer se menja stalno, jer se izmenilo. O rudnicima, hidrocentralama, opismenjavanju, o životu, sukobima i borbama u malim gradovima, pa i o životu u Beogradu, ne može da se piše, ako se taj život duboko ne poznaje u čitavom procesu njegovih promena. A sa druge strane, život se ne može upoznati turističkim obilaskom raznih mesta.

Naš život je izmenjen, i ako hoće pisac danas da prikaže našeg čoveka, mora da ga upozna na raznim mestima, u raznim odnosima, da oseti ono najtananije talasanje u njemu pred životom i problemima; ne može da pravi konstrukciju uzimajući samo zanimljiv motiv, jer će njegovi ljudi biti od papira, a njihovi postupci neobrazloženi i neubedljivi.

Ali ima još jedan problem koji nije iz teoriske oblasti i koji zvuči paradoksalno — naši pisci ne poznaju dovoljno našu stvarnost. I prirodno je da ne mogu da pišu o njoj. Oni su zauzeti raznim dužnostima, na raznim mestima, a život koji buja i vri vide samo u sintezi, u rezultatima, ne prate ga u procesu i ne doživljuju potpuno. Zato treba omogućiti piscima da na raznim mestima upoznaju ljude, njihovu psihologiju i proces koji se odigrava u njima, inače će književnost još dugo čekati na značajnija dela o našoj stvarnosti.

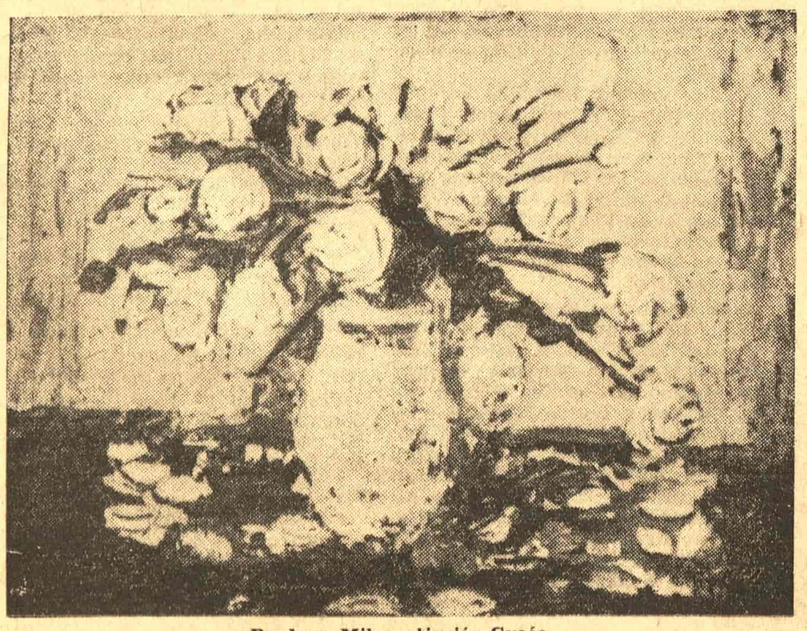

Predrag Milosavljević: Cveće

MOSTOVI

Mirko Vujačić

Šta bismo da nije mostova? Njihovi lukovi kao okamenjene granitne ruke stoje nad rijekama, a meni se uvijek čini da oni plove, a rijeke da stoje i poniru.

Šta bismo da nije mostova? Na njihovim bijelim lukovima mi se sretamo s nadama i zebnjama i oni su sami zebnje i nade.

Šta bismo da nije mostova? Sve bi naše uspomene ostale mutne, nedostignute i zaboravljene na nekoj nedostižnoj obali dalekoj.

U mome kraju ima jedna drevna kamena ćuprija. Sva je potamnjela i pozelenjela od voda, pogrbila se pod pokretom bosih seljačkih stopala, pomodrjela od vjetrova što hitaju niz vode i rijeke, niz ustoke mračne i oblačne. Njene parapete zarubili su prosjaci i ljubavnici sjedeći na njima: jedni čekajući milostinju groša a drugi radost poljubaca.

Ta moja ćuprija je prastari nijemi svjedok. Na njenim lukovima se plakalo i klelo, radovalo i pjevalo uz bezazleni i vječiti šum rijeke. Preko njenih umornih pleća prešli su Turci s ugarcima palikuća i s mačevima golim, delije s robinjama u kojima su srca ceptela kao što cepte srca pod krilom uhvaćene lastavice. I sve je minulo, i sve je ostalo zapisano na njenim svodovima, na lišajevima modrim i pjegavim, na borama njenim što bilježe godine kao što ih koza na rogovima bilježi.

Šta bismo da nije mostova na kojima smo se davno sreli i podijelili, tako izdašno podijelili želje i riječi, bacali piljke i djetinjski ludovali za bijelim, nemirnim krugovima — suznim i čistim, što kroz njih svjetlucaju male ribe kao potopljene zvijezde koje samo u vodi gore.

Šta bismo da nije mostova na kojima smo prvi put čuli iskrenu zvonjavu smijeha, onog silnog djevojačkog smijeha koji suze mami i topi volteve njine, srca opija i tamne noći obnažava i razvedrava kao što ih razvedrava krijes munje. Kuda god idem i kako starim u meni zvoni smijeh s mostova! A toliko nam treba smijeha!

Samo smijeha — ne bi li odbolovali tu našu sumornu zbilju što se u dušama i srcima uvriježila kao što se korov vriježi.

Šta bismo da nije mostova gdje smo prvi put podijelili metke i dobre riječi koje smo svuda posijali kao što se žito sije, i koje smo pobrali kao što se jesen bere.

Evo nas ponovo na našoj vječitoj ćupriji i meni se čini da je godine sve više utvrđuju u njenoj postojanosti. Sve se oko nje promijenilo: i vidik je nekako drukčiji, i nebo je više očarito i meko i zemlja je nekako nježnija, a rijeka potonula i popile je žedne dubine pa tek za lijek romori pod tobom. Samo ona, kao na drevnoj straži, čeka mirno jednu po jednu generaciju da je pregaze, zađu iza njenih svodova i ugase se kao što se sve gasi u prostoru i vremenu.

Otišli su prosjaci i davno umrli na nekim nepoznatim ćuprijama s uklетim groševima u rukama, šumom rijeke u ušima i gladu za ljepotama u očima. I čerge su otišle iskraj mostova, otišle kao preplašene ptice. Jedni cigani već živi nijesu, a drugi veliki i snažni izrasli iz oveštalih torbi na putovima i sapima šugavih konja sad su postali kotlokrpe i ljubavnici prvog reda. Minule su vojske mračne i ostrvljene što za sobom ostavljaju plač, bolest, grobove i puno crnih marama. I one što su prahom sa svojih opanaka posijale zdravlje i radost u svakom kutu zemlje. Sve je minulo i minuće, samo ti ostaješ i čekaš da te podmlade stope: radi susreta i rastanaka, radi suza i sitnih ljubavnih scena što ih most iz noći u noć, prema mjesecu, bilježi u svoj stari tefter.

Kad god tuda prođemo, progovori nijema ćuprija, zaustavi nas, i tada se u nama sjate, tada tu i nigdje drugdje, ova djetinjstva bosa i golužđrava puna mašte, plača i smijeha i one dobre djetinje čežnje za igrom i slomivratom.

Ta ćuprija sve zna ona je sve vidjela. Nije obnevidjela od silnih mećava i kovitlaca kada ih sjever donese niz rijeku, nije oglunula od vječnog prolaska voda ni od plotuna niti od silnog topota konjskih potkovica. Ova ćuprija sve prima i prenosi: bube i gušterove, kiridžije i dobre vojnike branitelje, bjegunce i robijaše, svatove i pokajnice. Kako bi sve to šarenilo bitisanja stiglo na drugu obalu da nije ove drevne kamene ćuprije? A svi mi tako strasno i neodoljivo težimo novim obalama; tražimo i otkrivamo u pjesmama, u mislima, u riječima!

Šta bismo da nije mostova?..

Čedo Vuković

Dvije ruke

U svakom oku ogleda se po zastava.

Povorka prvomajska pritisnula ulicu. Ne, to nije povorka! To živa bujica što dere naprijed, bujica uspjenjena, bujica razigrana i uzvlana, bujica uzbibana iz dubina osjećanjem svoje snage probuđene, snagoleme. Jutros talasi njeni zapljuskuju prozore zanosom razdraganosti i ponosa. Razmiču se blokovi zgrada, rastvara se, širi se ulica.

Ognjevi zastava. Jedra transparenata, niz lahor razapeta.

Sa strane, u mnoštvu naroda, svetkovinom opijeni, stoje dva mladića. Nedaleko jedan od drugoga. Prvi je visok, nosa povijena i garavih sraslih obrva. U držanju uskih, malo pogrbljenih ramena, u sijevu oka ima nečega što te sjeća orlušine sa komskih litica. Drugi — temeljan momak, obla lica, žučkastih očiju i pažljivo zaglađene kose. Sav odiše pitominom sremskih ili topličkih livada. Ili — ko zna?

Što ih pogledaš, preplanuli prolazniče pod zastavom? Što zastajkuješ, golonogi dječače, što se osvrćeš? Jeste, svaki od tih mladića ima samo po jednu ruku. Svaki — po jedan prazni rukav. Ne reci — jedna ruka je dosta da zagrliš djevojku i mahneš na rastanku, da zadaš udarac napadaču ili držiš pero...

Okolo masa luduje i pljeska — prazni rukavi vise. Okolo masa kliče i bruji, i stiska ruke, i maše njima i opet pljeska — prazni rukavi se tek trgnu. trgnu se i zanjišu.

»Ruko moja, što te raznese bomba na lugu kraj modroga Lima...«

»Ruko moja, što mi te, gnjilu i pocrnjelu, otsjekoše i baciše pod Zelengorom...«

O, kako bi se ti razmahala, ruko! Kako bi zabridjeli dlanovi od silnog udaranja! Ruko, ruko! Danas borac žali za tobom više no ikad!

Pogledaše se dva mladića. Ni riječi tu ne treba — zaiskriše im suzne oči. Otiskujući masu, stadoše jedan uz drugoga. Onaj orlušasti pruži dugoprstu šaku. Prinese rumeni dlan i njegov jednoruki drug.

Ruka o ruku!

O, tako snažno, tako ushićeno niko jutros nije zapljeskao!

Čas ubrzano, čas lagano i odmjereno — po ritmu kojim se povorka kreće, po damarima mase — pljeskaju dvije ruke. Dva daha slivaju se u jedan. Srca tuku — kucaj u kucaj. To više nijesu dva čovjeka, na dva materinska skuta odnjihana, od različne građe sazdana. To je jedan momak usceptala srca. Oči toga momka više nemaju jasne boje. U njima je samo plamen — pregorjeti sve što je bolno, radovati se i pobjeđivati!

Lik jednog prijatelja

Milan Bogdanović

Jeste li čuli za ime Luiđi Salvinija? Verovatno ne. Možda je to ime i doprlo do maloga broja ljudi koji vole našu literaturu i žele da se njene vrednosti poznaju i preko naših granica. Ali, izvesno je da mnogi, vrlo mnogi naši kulturni ljudi to ime ili uopšte nisu čuli, ili, ako su ga čuli, ne poklonivši mu pažnju, odmah su ga i zaboravili. Međutim, Luiđi Salvini u najpunijoj meri zaslužuje da mu je ime kod nas znano, i ne samo znano, nego i voljeno, i ne samo voljeno nego i poštovano. Jer, Luiđi Salvini radi za nas. On je prijatelj naše kulture, i preko toga prijatelj naše zemlje po liniji prostog ljudskog određivanja u svojim simpatijama, u kojima ne igra nikakvu ulogu izvesna politička orijentacija, već čista ljubav za upravo one kvalitete kojima naša zemlja danas osvaja dobra osećanja u celome svetu. Ili, bolje reći, pošto ne može biti nikakvog ljudskog aktivnog određivanja za jedan narod i njegove vrednosti, a da to u isto vreme nije u izvesnom smislu i političko određivanje, Luiđi Salvini, ne vezujući se nikakvom ideologijom za naše stvari, njih voli i poštuje i zato što čista, poštena i svetla politika naše zemlje takva osećanja prema sebi uslovljava.

Ali simpatije Luiđi Salvinija za našu zemlju i njenu kulturu imaju još jednu čistotu. One su savršeno nesebične. Luiđi Salvini je primer prijatelja koji daje ne tražeći ništa i koji za nas radi upravo tako da bi ga duboko uvredila i svaka pomisao s naše strane da to njegovo zalaganje treba nagraditi. U nekolikim razgovorima koje sam nedavno imao sa njim, ja sam to tako prisno osetio, da sam ga zavoleo više po takvom stilu njegovoga rada, nego samim faktom što on radi za nas.

Hteo bih da pružim sasvim ukratko, ni iz daleka ne obuhvativši sve što je Luiđi Salvini dosada već u tome svom naporu da vrednosti naše literature učini poznatim i popularnim u Italiji konkretno i postigao, nekoliko živih podataka o toj njegovoj plemenitoj misiji. Jer on taj posao doista vrši misionarski. Lujiđi Salvini je profesor slavistike, dobar poznavalac slovenskih jezika i literatura, i osim toga dobar poznavalac jezika i književnosti nekih severnih naroda, i među njima naročito finskog. On je to naučno područje izabrao bez ikakvih konjunkturnih proračuna, što je čini mi se, jasno već samo po sebi. Kroz naučni rad jednog savesnog i potkovanog slaviste, on je zavoleo slovenske jezike i slovenske književnosti. Među slovenskim jezicima kojima on vlada, ima ih koje zna izvrsno. Bugarski jezik i češki jezik su mu doista vrlo bliski. Jugoslovenske jezike, srpskohrvatski, slovenački i makedonski, zna manje dobro od mnogih drugih. A ipak, upravo ti jezici i umetničke vrednosti koje se u njima izražavaju osvojili su sumu simpatija ovoga slaviste i definitivno ga vezali za sebe. Tu je došao do izražaja onaj ljudski momenat intimnog određivanja za ljude, narode i kulture koji prisnije i ljudski prijemčivije mogu delovati na poštena i nesebična poslenika. I zavolevši naše jezike i naše književnosti, Luiđi Salvini je uzeo na sebe da ih prikaže italijanskom čoveku i unese u kulturni život svoje zemlje. A samim tim da im otvori vrata i za lakše prodiranje u druge zemlje i druge kulture.

U ovome pravcu Luiđi Salvini je doista mnogo učinio i uspeo, ne toliko po kvantitetu, ma da i tako, koliko po kvalitetu i efektu svoga poslovanja. Čitav niz naših većih i manjih književnih proizvoda, u prozi i stihu, on je preveo i publikovao u raznim talijanskim literarnim glasilima. Time je već vrlo živo probudio pažnju talijanske kulturne javnosti za jugoslovensku literaturu. Napisao je, isto tako, čitav niz većih i manjih, solidno studioznih i zanimljivo eseistički napisanih članaka o našim književnim problemima, o našim savremenim književnim težnjama, o najznamenitijim likovima u našoj literaturi. Nedavno je izdao jednu vrlo solidnu antologiju slovenačke lirike, »Ruzmarin i zimzelen« obimnu knjigu uglavnog dobroga izbora slovenačkih pesnika i njihovih pesama, u sigurnom i inspirisanom prevodu. U ovom trenutku sprema veliku antologiju srpske lirike, od koje je dobar deo već gotov i, po mom ličnom osvedočenju, urađen ne manje savesno i inspirisano nego li i prva njegova knjiga. Priprema, već unapred, materijal za sličnu knjigu izbora pesama iz hrvatske i makedonske lirike. Namerava, najzad, da prevede nekoliko drama jugoslovenskih, među prvima Nušića i Krležu, i da ih plasira na talijanskim pozornicama, za što danas postoje izvanredno povoljni uslovi.

A efekat svega ovoga rada je u punoj ravnoteži sa ozbiljnošću kojom se on izvršuje. Njegovi prevodi, i naročito antologija slovenačke lirike, napravili su nesumnjivo živ i značajan utisak na talijansku publiku. Imao sam u rukama vrlo dobro izrađeni pomoćni talijanski udžbenik za svetsku literaturu, neku vrstu krestomatije tekstova iz strane književnosti. U toj knjizi, »Strani pisci«, jugoslovenskoj literaturi dato je i zavidno mesto i zavidan prostor, tako da nije ni u kom obliku potcenjena u odnosu prema velikim književnostima Zapada. I to je isključiva i vrlo konkretna zasluga Luiđi Salvinija i njegovog ozbiljnog delovanja na popularisanju naših književnih vrednosti. Kad je, nedavno, u jednom gradu Italije, postavljen kao opšti zadatak za sve učenike viših razreda gimnazija, da iz tog školskog udžbenika odaberu po jednu, ma koju, pesmu i da je analiziraju, najviše je uzeto pesama iz jugoslovenskoga dela te antologije. Odjek u javnosti, u književnoj kritici, na Salvinijevu antologiju slovenačke lirike bio je vrlo pozitivan. Opšti ton u kritikama koje su ovu knjigu afirmisale bio je otprilike ovaj: njome se italijanskoj kulturnoj javnosti otkrivaju nove i sveže literarne vrednosti, o kojima su sve do pojave te knjige živela uglavnom sasvim pogrešna uverenja; jugoslovenska književnost, dakle, nije izraz, više ili manje folkloristički, jednog primitivnog naroda, kakvo uverenje u Italiji traje sve od dalekog vremena Opata Fortisa, koji je među prvima otkrio našu narodnu poeziju, već naprotiv ona nosi sva ona kvalitetna obeležja koja je čine visoko umetničkom, savremenom po duhu i sadržaju, potpuno dostojnom da se odmerava prema vrednostima velikih književnosti. I više od toga, ova knjiga imala je širokoga odjeka u mnogim zemljama. O njoj je ozbiljno i pozitivno pisano u Francuskoj, u Španiji, u skoro svima severnim zemljama, u Grčkoj, u Turskoj i dr.

I tu se sad postavlja jedno drugo pitanje. Mi smo ovde pokušali da ocrtamo lik jednog velikog i nama vrlo korisnog našeg prijatelja. Zapitajmo se kakav je naš lik u odnosu prema njemu. Koliko je meni poznato, o antologiji slovenačke lirike Luiđi Salvanija kod nas tako reći nije pisano. Dve ili tri beleške u Beogradu i Zagrebu, jedan, koliko mi je poznato, opšti člančić u Sloveniji, i to bi otprilike bilo sve. Ali ne samo to. Lujiđi Salvini je daleko od nas i sâm u svome radu. Njemu nije lako, i čak je vrlo teško, da potpuno sigurno prati razvoj književne stvari u Jugoslaviji, da bude dobro obavešten o svim pojavama, da dolazi do knjiga i tekstova, da pribira i sređuje istoriske i druge podatke o našim piscima i delima, da se u svakom pogledu i u svemu pouzdano orijentiše. I ako ima nešto sebičnoga u ovom i ovakvom radu Luiđi Salvinija, bila bi to njegova ogromna potreba, njegova glad za tačnim saznanjima o našim književnim prilikama i našem književnom životu. I tu je on doista nezajažljiv. Ali to je njegov najviši kvalitet, a istovremeno to je i momenat gde se mi sami pokazujemo u jako nepovoljnom osvetljenju. Mi ostajemo nerazumljivo i kažnjivo indiferentni prema njegovim tražnjama od nas, ja bih rekao vapajima, da mu se omogući da sazna sve što treba i da mu se pošlje sav materijal koji mu je nužan. On čini teške napore, po ceni ozbiljnih materijalnih žrtava, jer se na ovakvim poslovima novčano ne zarađuje, već samo gubi, da sam, kako ume i zna do nečega od svega što mu je nužno ipak dođe. Mi u tom smislu doista dosad, tako reći, ništa nismo učinili, i ukoliko smo učinili bilo je više odmaganje negoli pomaganje. Zar nije odmaganje kad se čoveku koji traži da mu se pošalju naše knjige da bi ih učinio poznatim i voljenim izvan naših granica odgovori da je zadovoljenje toga zahteva skopčano sa deviznim teškoćama? Ili, zar nije to odmaganje kad mu se, na njegov zahtev da mu se pošalju potrebni podaci da bi u novoj talijanskoj Pozorišnoj enciklopediji izradio veliki članak o jugoslovenskome pozorištu, ni sa koje strane ništa ne odgovara? Ili zar nije odmaganje, i to i gore i ružnije, kad mu se izvesni od pisaca čije je on tekstove nesebično i sa pasijom prevodio i u Italiji objavio obraćaju sa zahtevom da im obezbedi isplatu honorara po autorskome pravu? A među njima ima i takvih koji bi, ruku na srce, doista, i to široko, trebalo da plate Luiđi Salviniju što ih je uopšte za prevođenje izabrao. Ili... itd., nabrajanju ovakvih podataka ne bi bilo kraja.

Ležalo mi je na savesti da, pošto sam lično upoznao Luiđi Salvinija i osvedočio se o ozbiljnom karakteru i čistom moralu njegovoga rada za našu kulturu, nešto o tome napišem i lik ovog našeg prijatelja ocrtam pred našom kulturnom javnošću, ali, istovremeno, i da otvoreno kažem šta mislim i o nama kad ovako postupamo u odnosu prema jednom čoveku koga bi drugi, i kad bi on sâm bio drugi, suvim zlatom platili. Ali sam i uveren da će se, jer je u našem novom životu pravilno razumevanje za dobru stvar jedan od zakona po kojima ostvarujemo nove životne oblike, nesumnjivo pravilno razumeti i oceniti rad ovoga čoveka i naš odnos prema njemu tako izmeniti da on, prijatelj nama, u punoj meri oseti da smo i mi prijatelji njemu i poslu koji vrši.

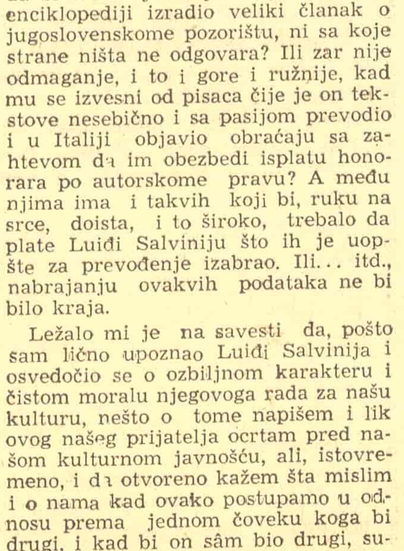

Predrag Milosavljević: Crtež

HAKSLIJEVA ANTOLOGIJA „POZNIH DELA“

Eli Finci

Istaknuti engleski romansijer i esejista Aldos Haksli napisao je, pre izvesnog vremena, predgovor za jednu mapu Gojinih gravira, koja se pojavila u izdanju njujorškog izdavača Krouna. Svoja razmišljanja o Gojinoj umetnosti Haksli je docnije uključio u svoju knjigu Teme i varijacije, u jedno posebno poglavlje u kome razvija misao o potrebi, smislu i karakteru jedne antologije »poznih dela«.

Antologije su danas, nema sumnje, u velikoj modi, i ima ih svakojakih: po nacijama, po epohama, po rodovima, po temama i motivima, po ličnom ukusu i trenutnoj ćudi fantazije. Ima ih s ozbiljnim umetničkim pretenzijama, koje nam ne daju samo pouzdan izbor dela, nego teže da nam nametnu određene koncepcije, da nam iznova otkriju, i u novoj svetlosti, ono što svi dobro znamo. A ima ih i takvih koje su, u varljivoj igri trgovine knjigom, samo efemeran pokušaj privlačenja pažnje i uspešan ili promašen napor da se napravi književarski uspeh.

Antologija, ili, bolje reći, antologije koje Haksli zagovara, svom lucidnošću svoje inteligencije, imaju za osnovu jednu bizarnu ideju, sasvim subjektivno obojenu: da se pozna umetnička dela, dela moćnih stvaralaca u zrelim godinama života i nadahnuća, ističu svojom osobenom fizionomijom. Pod poznim delima, međutim, Haksli ne podrazumeva dela nastala u fizičkoj starosti njihova tvorca. »Da bi umetnik zaslužio da bude obuhvaćen jednom takvom antologijom, — kaže on, — potrebno je da pobedonosno izađe iz raznih iskušenja. Pre svega, morao bi izbeći preranu smrt, i živeti do umetničke i vremenske zrelosti. Tako, na primer, poslednje Šelijeve pesme, poslednje Šubertove i čak Mocartove kompozicije ne bi imale mesta u našoj kolekciji. Ma da su oni bili formirani umetnici, oni su bili još mladi, psihološki, kada su umrli. Da bi se u punoj meri razvili, bilo im je potrebno više vremena nego što im je njihova sudbina dodelila. Drugoj vrsti pripadaju ona čudna bića čija je vremenska starost bez ikakvog srazmera sa njihovom zrelošću, ne samo kao umetnika, nego i kao ljudskih duhova. Tako bi neka pisma koja je Kits napisao kad mu je bilo dvadeset i nekoliko godina i mnoge slike koje je Sera napravio pre svoje smrti, u trideset i drugoj godini, očigledno mogli biti smatrani poznim delima.

Za takvu vrstu psihološke i umetničke zrelosti, — to priznaje i sam Haksli, — ipak je potrebno izvesno vremensko sazrevanje. Ali to ne znači, izvesno, da fizička zrelost, relativno uslovljena godinama života, nužno vodi većem umetničkom iskustvu i stvaralačkom uzdizanju. Haksli navodi najpre primer Vordsvorta, koji je pod kraj svoga dugog veka pisao beskrajno zamorna i teška dela, i Hajdna, koji je u svojoj starosti, iako je uspeo da očuva svežinu duha, samo ponavljao ili varirao ono što je, dvadeset ili četrdeset godina ranije, već bio stvorio. »Tamo gde ništa ne odvaja tvorevine zrelog doba jednog čoveka od dela njegove mladosti, uzaman bismo uključili takvo delo u naš izbor osobenih poznih dela«.

Na taj način Haksli je ipak ograničio svoj izbor isključivo na dela onih umetnika koji su, uporedo s godinama starenja, sazrevali i u iskustvu, stičući svakim danom nova saznanja i nastojeći da ih umetnički ovaplote. Iz oblasti muzike on navodi dva primera koja dobro potkrepljuju njegovu tezu: Betovenovu Misu Solemnis, o kojoj daje svoj poetični komentar: »Kada se (Betoven), napuštajući kontemplaciju večite realnosti, okreće prema razmatranju ljudskog sveta, obasipa nas jednom radošću koja nas pozitivno prestravljuje..., radošću apsolutno neljudskom, jednim prolomom žestokog smeha, a međutim, na neki način, apstraktnim, koji odjekuje negde izvan granica sveta«; i Verdijevog Falstafa, »koji kao vrhunac ima izvanredni hor finala, u kome ostareli genije daje svoje tumačenje, zrelo kakvo svet nije video, — ne s gorčinom, sarkazmom ili satirom, već u jednom ogromnom kontrapunktalnom paroksizmu smeha koji se odvojio od čoveka i koji je već posmrtan«.

Već i po ovim citatima, slučajno odabranim, očigl dna je Hakslijeva težnja, tako lako uočljiva u svem njegovom delu iz poslednjih godina, da svoju misao o poznim delima poveže s mističnom idejom o prisnoj sjedinjenosti ovozemaljskog i onozemaljskog carstva, konkretnih zapažanja i metafizičke kontemplacije. Taj isti neljudski i vanzemaljski karakter ljudskih tvorevina Haksli traži i u delima iz drugih umetničkih disciplina. I nalazi ga u poznim pesmama Jitsa, u Šekspirovoj Buri, u drugom delu Geteova Fausta. Onda prelazi i slikarstvo, da bi se ukratko osvrnu na poslednji period stvaranja El Greka i prešao na Goju, čije likovno delo smatra izvanrednim dokazom za svoje metafizičko-mistične koncepcije. »Najbolji način da proučimo i ocenimo razliku između Goje iz mladih dana i Goje u zrelim godinama jeste da počnemo sa podzemljem Prada, gde su obešeni njegovi nacrti za ćilime; otuda da se popnemo na prvi sprat, gde se nalazi dvorana koja je ispunjena njegovim portretima kraljevskih maloumnika, španskih granda, dražesnih vojvotkinja, obučenih i nagih maja; onda da pređemo u manju salu, u kojoj se nalaze dve velike slike Drugog maja — Napoleonovi mameluci koji seku gomilu i, noću, pošto je pobuna savladana, kaznene čete koje streljaju svoje žrtve, u svetlosti laterna; najzad, da se uspnemo na gornji sprat, gde su izloženi crteži i gravire, kao i one »crne slike«, neizrecivo tajanstvene i obespokojavajuće, kojima se ostarelom ogluvelom Goji svidelo da ukrasi trpezariju svoje kuće, la Quinta del Sordo. To je napredovanje koje ide od lake umetnosti XVIII veka, gotovo bez ikakve originalnosti u sižeima i fakturi, preko jednog brilijanta u duhu mode i sve veće virtuoznosti, da bi se završilo nečim potpuno vanvremenskim kako u pogledu tehnike tako i po duhu: najmoćnijim tumačenjem ljudskih zločina i ludosti, izloženim jezikom jedne umetničke konvencije jedinstveno prilagođene izrazu upravo te čudesne smese mržnje i samilosti, očajanja i sardoničnog raspoloženja, realizma i fantazije«.

Dajući ovako sugestivna rasmatranja o Gojinom delu, Haksli kao da i ne primećuje da njihov smisao ustvari protivreči njegovim polaznim pozicijama. Jer Gojino delo, i iz poznog perioda njegovog stvaranja, sve je od ovoga sveta; i na pragu smrti, Goja sa strašću i temperamentom borca obračunava sa stvarima realnog života, koje privlače njegov nemiran duh i njegovo pronicljivo oko. Zar to, uostalom, ne priznaje i sam Haksli, u simboličnom završetku svoga ogleda? Buda je, — priča nam on, — govorio o sebi: »Ja vam pokazujem bol i kraj bola«. Bol — to je ovaj svet prividnih pojava u kome se čovek nemoćno batrga. Kraj bola — to je blaženstvo transcendentalne stvarnosti. Goja je »gotovo savršeni obrazac čoveka koji je poznavao samo bol a ne i kraj bola«.

Tu Haksli stavlja, u svojim razmatranjima o karakteru i smislu poznih umetničkih dela, svoju poslednju tačku. No nijansa između njegovih početnih misli, ovde ilustrovanih na primeru Betovena i Hajdna, tako otvoreno metafizičkih, i njegovih završnih asocijacija, koje samo terminom »vanvremenski« teže da se odvoje od stvarnosti, više je nego očigledna. Čitalac i nehotice stoji pred pitanjem: ne bi li ceo red misli i sugestija izgledao sasvim drukčiji da je Haksli ušao u probleme svoga ogleda sa onim zaključcima do kojih je, verovatno bez svesnog htenja i jasnog saznanja, došao analizom Gojinog dela? Čini mi se da je ovaj esej neobično lep primer kako apriorni misticizam postepeno bledi i iščezava pod neposrednim dejstvom činjenica iz stvarnosti. Tu se bije interesantna bitka: bitka između mladog Hakslija, pisca neposrednog iskustva i visprenog kritičkog duha, i starog Hakslija, pisca koji teži da silom podvede svoja saznanja pod znak jedne mistične i metafizičke koncepcije čoveka i života.

Haksli je za mladog Vordsvorta. Mi smo za mladog Hakslija.

Tin Ujević

Plivači

Imam jedno more za se. Po njemu plivači
šire ruke, razmiču se u širinu
otvaraju usta, šire im se pluća,
plohom vode snatre zvijezde nadahnuća,
plove, pilje, hvataju daljinu,
vraćaju se u se, u val, u dubinu,

i, po svojem taktu sad su svi snivači.

U nedogledu meta osnivači,
nevidljivih sila zazivači,
možda snatre more kao prostor neba?
i vide stvari više no što ima?
I vidno su se svi predali snima,
vrh voda prizrak njima svima treba.

Kratke vesti iz inostranstva

Herman Haler: Glava Španca

IZLOŽBA VAJARA HERMANA HALERA U CIRIHU

Nedavno je u Cirihu priređena izložba Hermana Halera, jednog od najvećih savremenih vajara. Ovom izložbom u Kunsthausu odato je priznanje velikom umetniku koji je umro 23 novembra prošle godine u Cirihu. U ateljeu Hermana Halera na obali Ciriškog Jezera biće otvoren muzej.

NOVA STUDIJA O KIRKEGARDU

Pod naslovom »Kirkegard, — melanholični Danac« nedavno je u ediciji »Epvort« u Londonu objavljena studija o ovome danskom filozofu, preteči egzistencijalizma. Autor ove studije Dr. H. V. Martin daje iscrpnu analizu Kirkegardove filozofije i njegova učenja.

NEOBJAVLJENI DNEVNIK EMILIJE BRONTE

Nedavno je »Muzej porodice Bronte« u Havortu nabavio, između ostalih stvari koje su pripadale ovoj književničkoj familiji, i jedan fragmenat neobjavljenog dnevnika Emilije Bronte. Fragmenat je datiran: »Ponedeljak, veče 26 juna 1837 godine« (tada je Emilija imala 18 godina), a ilustrovan je crtežom koji prikazuje sestre Anu i Emiliju Bronte za pisaćim stolom. U kolekciji se takođe nalaze portreti Tekerija i Velingtona, koje je Šarlota Bronte dobila kao poklon od svoga izdavača Džordža Smita.

»OKSFORDSKI PRATILAC POZORIŠTA«

U toku maja ove godine u izdanju Oksfordskog univerziteta biće objavljen pozorišni zbornik članaka pod naslovom »Oksfordski pratilac pozorišta«. Na ovom zborniku, koji uređuje Filis Hartnol, radilo je preko nedeset poznatih pozorišnih stručnjaka. Ova knjiga pretstavlja iscrpnu studiju pozorišta u svim zemljama sveta i u svim vremenskim periodima. Štampane su i biografije glumaca, dramaturga i pozorišnih kritičara u svetu, a između ostalog i mnogi članci koji zadiru u probleme strukture i tehničkih aspekata pozorišta kao i scenske produkcije (akustika, arhitektura i mašinerija, kostimi i dekoracija, osvetljenje itd.).

»ANTOLOGIJA« ENGLESKE POEZIJE NA PLOČAMA

Zanimljivu »Antologiju« engleske poezije u nastavcima izdaje britanski Centralni vaspitni odeljak u Londonu. Najznačajnija dela engleske poezije koja čitaju poznati engleski glumci i recitatori snimaju se na gramofonskim pločama »Kolumbija« i »Hiz masters vojs«. Tako je nedavno izišla nova serija ovih ploča na kojima su snimljene pesme savremenih engleskih pesnika T. S. Eliota, Dej Luisa i Stivena Spendera, koje čitaju sami autori. U pripremi su ploče ostalih engleskih savremenih pesnika.

KLODELOVA »SATINSKA CIPELA« U REŽIJI ŽAN-LUJ BAROA

Poznati francuski glumac i reditelj Žan-Luj Baro režiraće u okviru dramskog programa na festivalu u Holandiji Klodelov komad »Satinska cipela«. Ovaj komad će izvesti u Amsterdamu francuska pozorišna grupa »Mari Bel«. Pored toga, holandsko pozorište »Nederlandse komedi« prikazaće Euripidovu »Ifigeniju« i Šekspirov komad »Mera za meru«. Amsterdamska drama daće Šekspirovog »Julija Cezara«, a pozorište »Mlada Vik grupa« izvešće pod otvorenim nebom komad Bomonta i Flečera »Vitez od vatrenog tučka«.

Rodoljub Čolaković

NA NOĆNOM MARŠU S VLADIMIROM NAZOROM

Pišem ove redove u zaseoku Zekićima, poslije jedne uzbudljive noći kakvu odavno nisam doživeo u partizanima.

Cio dan proveo sam u selu Rakino Brdo pripremajući se da pređem na Majevicu, da tamo prevedem Vladimira Nazora i da ga smjestim na odmor i oporavak, kako sam obećao i drugu Titu i njemu. S nama će poći oko trista rekonvalescenata i ranjenika, a pratiće nas dva bataljona Prve vojvođanske brigade, koje vodi politički komesar Glavnog štaba za Vojvodinu, Slobodan Bajić-Paja.

Stanje na drumu Tuzla—Zvornik nije spokojno. Nijemci su s tenkovima prodrli u Zvornik i potisli naše na jug. Vojvođanske jedinice, pod komandom Danila Lekića, vodile su s njima žestoke borbe ono Snagova, u kojima su Vojvođani imali dosta gubitaka. Oni su se povukli s Velje Glave, ali Nijemci stalno krstare s tenkovima i oklopnim kolima drumom Tuzla—Zvornik. No, izviđači kažu, može se preći preko druma. Preksinoć je prošla jedna velika kolona bez ikakve smetnje. Bilo je malo prepucavanja s »legijom«, ali to je obična pojava prilikom ovih prelaza.

Nazor je proveo dan u kući u kojoj je smještena komanda jedne čete Birčanskog odreda. Bio je bolestan i umoran, ali na moje pitanje može li noćas na marš odgovorio je:

— Kako ne bih mogao. Jedva čekam da krenem odavde.

Izveo sam ga u šljivik pored kuće i pokazivao mu dolinu Spreče, Majevicu koja se plavila u daljini, pričao mu o našim čestim prelazima sa ovih brda preko druma na Majevicu i obratno, o našim odnosima s »muslimanskom legijom«, koja je prema nama različito raspoložena — već prema momentanom odnosu snaga: čas neprijateljski, čas neutralno, čas se pravi da nam je prijatelj, a ustvari nije.

— Pa to su pravi pokvarenjaci, revoltirao se Nazor.

— Ja bih prije rekao jadnici koji ne razumiju šta se događa u našoj zemlji, koji čak nisu sposobni da to razumiju, pa se stoga povijaju po vjetru, misleći da će tako spasti glave i one uboge kućice šćućurene na podnožju Majevice.

— Ti si, čini mi se, prema njima sentimentalan.

— Ni najmanje; ja samo pokušavam da objasnim njihovo držanje, koje nije rezultat moralnog propadanja tih ljudi, nego njihove ekonomske i političke zaostalosti.

Nazor je slušao rasijano; očevidno ga nije zanimalo moje kazivanje o Muslimanima iz gornje Spreče koji su se doselili u ovaj kraj iz Mađarske u doba kada se otuda povlačila turska sila (još i danas se za njih ponekad čuje naziv »Madžari«).

U smiraj sunca počela se postrojavati naša kolona. Komandant Prve vojvođanske, Kamenjar, i Paško Romac, novi politički komesar brigade, iskupili su komandante bataljona i komandire četa i izdavali im posljednja naređenja. Borci dvaju bataljona koji će nas pratiti odmarali su se u jednom šumarku, odakle se čula njihova pjesma. Ranjenici i rekonvalescenti sjedili su pored seoskog puta i žagorili. Gotovo svi su ispijeni u licu, a prilično dronjava odijela vise na njima. Ima ih iz svih naših jedinica koje su prošle kroz Četvrtu i Petu ofanzivu. Banijaca, Krajišnika, Dalmatinaca, Crnogoraca, Srbijanaca. Glavna tema njihovih razgovora je hrana koje su oni željni već mjesecima. Naročito su gladni tifusari kojima su torbe pune komadića hljeba, kuvana i sirova konjskog mesa, kukuruza i ovsa u zrnu, — pa se opet boje gladi, i jedva čekaju kad će na Majevicu za koju su čuli da je puna svega.

Kad se smrklo, kolona je krenula u dolinu Spreče, prema drumu Tuzla—Zvornik. Išli smo dosta brzo, jako je u koloni, osim boraca, bilo oko trista ranjenika i rekonvalescenata. Nalazio sam se stalno oko Nazora koji je jahao na svom konjiću. Na moje zapitkivanje kako mu je, kratko je odgovarao: »Dobro«. Uopšte, držao se na maršu odlično.

Pred drum smo stigli oko ponoći. Duž kolone se prenosilo naređenje da konjovodci drže konje čvršće i da kolona preko druma ide brže. Upravo sam zajedno sa Nazorom izbio iz šikare na jednu čistinu ispred samog druma, kad noćnu tišinu prolomi paklena paljba iz mitraljeza. Zgrabio sam uzdu Nazorovog konja, viknuo Nazoru: »Sjaši i lezi«, i legao sam na ivici nekog jarka. Odjednom se nad čistinom digla neprijateljska raketa koja je prostor oko nas osvijetlila kao u po dana. A odmah zatim osu bjesomučna paljba iz mitraljeza i lakih bacača. Četa koja je išla na čelu naše kolone zalegla je ispred nas i upustila se u borbu s neprijateljem, u čiju smo zasjedu upali. Ležao sam nekoliko minuta u jarku, nastojeći da se u mraku orijentišem, a onda ustao i pokušao da u gužvi od ljudi i konja uhvatim vezu s nekim iz štaba. Naišao je jedan komandir čete, i na moje pitanje gdje je Kamenjar, odgovorio mi je da je na drumu kod čete koja svojom paljbom brani otstupanje naše kolone.

— Štab je naredio da se povlačimo prema Rakinu Brdu, jer su na drumu tenkovi i oklopna kola.

Okrenuo sam se i pozvao Nazora, ali njega nije bilo u jarku. Viknuo sam ga nekoliko puta, ali se on nije odazivao. Neprijatno se osjeća čovjek kad oko njega zvrje metci, kad svaki čas u blizini grune mina, ali u ovim trenutcima sam na sve to zaboravio. Bilo mi je hladno oko srca od pomisli da je on možda poginuo ili su ga, onako slaba, prosto pregazili komorski konji koji su, uznemireni pucnjavom, u priličnom neredu jurnuli kroz šipražje.

Kolona je uzmicala polako natrag i nabijala se u šumu. Smotrio sam u koloni Franju Herljevića, komandanta bataljona Šeste brigade, i pozvao ga sebi:

— Poznaješ li Nazora?

— Je li to onaj stari što izgleda kao profesor?

— Jeste.

— Malo prije sam ga video na čistini.

— Brže natrag da ga nađemo.

Vratili smo se, i na moju veliku radost našli brzo Nazora koji je bio jedno tridesetak koraka desno od nas. Bio je miran i sasvim prisebran.

— Biće da je zlo? upitao me je.

— Nije ali večeras ne možemo preko ceste. Sve ću ti objasniti docnije.

Uzeo sam ga ispod jedne ruke ja a ispod druge Herljević, i, što smo brže

Tanasije Mladenović

Prolećni nemir

Svežinu prolećne zemlje upijam, upijam, tužan,
i primam žudno mirise
na sva otvorena čula.
I ovog proleća moj san bi da bude rumen i južan,
pun sunca, cveća i boja
blaženog nemira,
rasula.

I ovog proleća vetar drhti ko malo dete
na vitoj ljuljašci granja.
na mrkoj brega dojci.
Zaludu misao na prošlost,
na dane tuge i sete;
zalud me briga večita,
pratilac stalni proganja:
on češlja kose
devojci.

Upirem oči u nebo, obasut mladim zelenjem,
pa mi sve biva zeleno,
i rudna kosa plava.
I ko da u zemlju urastam
svim svojim bićem, korenjem,
osećam bilo podneblja
i kako raste
trava.

Osećam ćutanje srca, sutonji nemir u duši.
Za trenut, zaborav prevuče
sav grč i bol zaludan,
sve zlobne ljudske strele.
Al opet: ko će da sruši
u snu mom spoj taj čudan:
između proleća i mene
nemira paralele?

Na grani tankoj zelenoj — galov se jedan niše;
u kljunu strv se crveni,
u oku čemerna tama.
Šta znači galov na grani?
I šta se to nama piše?
— U srcu mom je čama.

Crnac mi strepnju oseća, crnac mi nemir sluti,
i misao potajnu sluša.
Iš, ptico crna, pogana,
ne grakći, umukni, ćuti!
— Zamire moja duša.

Oblaci stvaraju nebom
kontinent čudan, razuđen,
raskošne crtaju šare
ko ćilim otkan, urešen.
Ja skitam morem zelenim,
podnebljem toplim uzbuđen,
i gazim plave atare ko proleće rumen i južan,
pomalo vedar, nasmešen,
pomalo brižan
i tužan.

ANTOLOGIJA SLOVENAČKE POEZIJE

Matica srpska u Novom Sadu izdala je knjigu koja nesumnjivo spada među njena najznačajnija izdanja. To je Antologija slovenačke poezije, koju je sastavio Lino Legiša.

Među Srbima bogato slovenačko pesništvo nije dovoljno poznato, bar ne čitalačkoj publici i u onoj meri koliko ono zaslužuje. Slovenačku poeziju srpski čitaoci upoznavali su ranije u skučenom obimu kroz antologije jugoslovenske poezije. Sve do najnovije antologije jugoslovenskog pesništva (Jugoslovenska poezija Saveza književnika Jugoslavije), taj izbor bivao je sveden samo na najistaknutija imena, pa i u toj antologiji slovenački pesnici pretstavljeni su još uvek siromašno i škrto. Sada se javlja prvi put jedna opsežna antologija slovenačkog pesništva namenjena srpskom čitaocu., koja obuhvata sve slovenačke pesnike od vrednosti. Takva knjiga od velikog je značaja. Kad se uzme u obzir da ni sami Slovenci još nemaju savremenu antologiju svoje poezije, onda ovaj posao Matice srpske treba podvući i naglasiti.

Matica srpska je objavila pesme slovenačkih pesnika u originalu, na slovenačkom jeziku, kako je svakako i najprikladnije, iako upravo originalni jezik ove antologije može na prvi pogled izgledati kao prepreka razumevanju i prihvatanju ove knjige među Srbima. Ustvari to je dobar način da se upoznaju prave vrednosti ove poezije. Prilazeći smelo rešavanju tog redaktorskog problema, Matica srpska je dala uz svaku pesmu iscrpan rečnik i komentar, naporan i obiman rad Tona Potokara, dok je autor antologije napisao zbijenu studiju o slovenačkoj poeziji, koju je preveo takođe Potokar.

Knjiga je objavljena u reprezentativnoj opremi, u brižljivoj tehničkoj izradi. Urednik izdanja je Živojin Boškov.

B. Č.

POEZIJA PREDŽIVOTA I UZDAHA

Radomir Konstantinović: „Kuća bez krova", pesme, „Novo pokolenje"

Antonije Marinković

Knjigom pesama »Kuća bez krova« Radomir Konstantinović daje nam jednu nervnu, grozničavu i plahu poeziju. Po mnogim osobinama ona znači izuzetak od glavnog toka našeg savremenog poetskog stvaralaštva, jedan poseban slučaj. Njen izraz, kao spajanje senke i svetlosti, sumornih i vedrih raspoloženja, kao prožimanje disparatnih boja i sazvučja, stoji pod neprestanim uplivom tragičnih trenutaka. To je uzdignuta, smela poetska reč o ličnom, o tragičnom u čoveku. U stihove se snažno useca lični momenat jedne duboke rezignacije koja ne mari više ni za šta, jednog očaja koji se nesputano razotkriva u svim svojim trzajima, vapajima i pobunama:

S omčom o vratu i sa metkom,
sa nožem ispod bela rebra,
ja nisam plako za imetkom
nego za urlik crna sebra.
I šta je meni baš za cveće
za zdelu punu, rodni krov —
sred zime nađem i proleće,
a dobar mi je i taj rov.
I šta za ptiću više-manje,
čemu da marim za svoj grob?
Gavran je crni na me sleto
i kljuvo čelo, srce, drob.«

(»Bez tajne«)

Taj unutrašnji revolt je mestimice tako snažan da je stil kao napeti luk a u pesmama sa rimama od monosilabičkih reči ima deklamatorskih prizvuka i deluje kao udaranje pesnicom o sto. Podloga za nadahnuće nađena je tu u prisnim, uzbudljivim osećanjima i sećanjima. Daleko od svake egzaltacije, ova poezija je, pretežnim delom, čisto evociranje jednog žalosnog i užazima ispunjenog bitisanja. Kao tamu, nju okružava uski svetlosni krug u kome se odigrava intimna drama sa svim sukobima i burama koje potresaju jednog čoveka. Usred tog kruga nalazi se čovek koji pati nad svojim životom, kida sa iluzijama i ta svoja saznanja poverava drugima kao emocionalnu ispovest što se u njenim glavnim linijama bez ustezanja kazuje. U začaranoj sferi ličnog, toj sferi snova i čežnji, dešava se stalno kruženje jednog uzdaha koji se lako otkida iz grudi i nad površjem ustalasanog nemira lebdi kao crna ptica noseći u svome malom telu neisplakanu gorku suzu. Od prvog do poslednjeg stiha odjekuje jedna žalobna arija iza koje stoji živ i patetičan temperament koji uspeva da do kraja zadrži na visini intonaciju tmurnih kazivanja, intonaciju kojom se određuju izvesna nadahnuta stanja i omogućava im se strasni romantičarski izliv:

»Ranjen sam ljuto! Ranjen sam, ljudi,
za jedan osmeh šta da dam!
Ta šta da kažem i šta da zborim
kad samo užas i ćutnje znam.«

Čitava ova poezija protkana je romantičarskim patosom bola i očaja koji kulminira u često jetkim i čemernim strofama. Sazdana od takvog emocionalnog materijala kojim se zamućuje pogled, ona je izraz nevoljne izolacije, otuđenosti i usamljeničkih raspoloženja. Kao takva nespojiva je sa osnovnim tendencijama revolucionarnog preobražaja u našoj zemlji, ona je kao po zakonu inercije refleks i izdanak izvesnih stvarnošću prevaziđenih solipsističkih nastrojenja. Pod tim uglom posmatrana, ona pretstavlja, po izvesnim njenim dešperaterskim akcentima ,deplasiranu pojavu, pojavu koja znači pad ispod smernica kojima se razvija i kreće naš revolucionarni život. Ali, poezija se ne može procenjivati isključivo kao odblesak stvarnosti jednoga društva, jer ona nije i ne mora uvek da bude takav odblesak. Jedan takav postupak vodio bi šematskom postavljanju i rešavanju komplikovane poetske problematike u kojoj deluju raznovrsni činioci, vodio bi sociološkom simplicizmu koji ima u vidu isključivo društvene momente i namerno previđa i zapostavlja isto tako važne psihološke faktore koji često imaju presudnu ulogu sa svojim uticajem u utiskivanju karakterističnih crta što sačinjavaju fizionomiju jedne poezije.

Poezija Radomira Konstantinovića velikim svojim delom govori o jednom sudobonosnom predživotu, i ujedno je snažna reakcija na njega. Samoća se tu javlja kao pribežište od zadobijenih udaraca, rezultat je bolnih saznanja i žalosnog iskustva i u njoj, ma da u nagoveštajima postoji traženje spoja sa životom, jedna tiha i plemenita žudnja za njegovim osmehom. Ona nije ozarena vizijom lepše sutrašnjice, niti se takva vizija ocrtava na osnovu negacije užasnog predživota kao svetla perspektiva. Nijednom reči ona ne zadire u budućnost ali se zato svakom reči suprotstavlja svemu što nad čovekom lebdi kao užas i obezvređuje ga. Umesto radosti ona daje tugu, umesto razdraganosti ona zadaje bol, umesto svetlih boja i vedrine ona gomila crne boje žalosti i nebo zastire tmastim oblacima. Ona se okružava takvom atmosferom u kojoj će se snažno prolamati grmljavina britkih reči i ukrštati na zamračenom i nebosklonu munje intimne pobune i unutrašnjih razdiranja. U pitanju je jedan lični jad koji ostaje bespomoćan.

Samoća kao izlaz iz lične tragedije oduvek je bila i ostaje nesrećna iluzija mnogih i, kao takva, ona ne znači ukidanje tragedije već njen nastavak, možda u još užasnijem vidu. Težnja ka samoći, ka izdvajanju iz društva ka učaurivanju koje treba da donese oslobođenje od patnje, ustvari može da znači samo zatvaranje u vlastitu patnju. Pokatkad, takva težnja može da ima u svom dejstvu snagu opijuma, kao što takvu snagu ima religija. U knjizi pesama »Kuća bez krova« ona se ne vidi, samoća je tu gotova činjenica, nametnuta i neželjena, ona nije traženi spasonosni izlaz već je ishod nužnosti, rezultat nekih vanjskih komponenata. I ne postoji pomirenje s njom. Naprotiv. Ima elemenata koji ukazuju na težnju da se iz nje izađe.

Svoje jedinstvo duša ove poezije nalazi u bolu kroz koji se najviše manifestuje i kome se sva predaje. Bol, bilo čime izazvan, najjača je njena žica koja pretstavlja snažnu liriku, vibraciju njene uzburkanosti. I u nekim pesnikovim transformacijama (na primer »Udovica«) radi se isključivo o korišćenju vlastitih osećanja bola, bola za kojim pesnik, privučen njegovim magnetskim dejstvom, prosto nagonski ide, otkrivajući ga u sebi u njegovim neposrednim i čistim lirskim oblicima, treperenjima i drhtajima. Taj bol, osnov ove poezije uzdaha, bol kojim se vekovima poezija hranila, prigušuje snopove svetlosti, svom težinom natapa i pritiska stihove i daje im poseban prizvuk. Katkad se ima utisak da je tu bol sam sebi svrha, iako mu se ne mogu osporiti iskreni i duboko proosećani akcenti. Takav utisak proističe otuda što je bol isuviše ličan, naglašen i doveden na toj crti do ekstrema gde vreba opasnost da čitava ova poezija od jedne lirske razboljenosti ne sklizne u morbidnost, utoliko pre što se u njoj ne vidi tendencija da se pesnik uzdigne iznad sebe i ovlada sobom, već je uvek na jednom uskom ličnom planu tako da uzlet s tog plana, pri čemu se ostaje u njegovoj sferi, može ujedno da znači pad.

Pesnik koji tuguje radi tuge i boluje radi bola ne može a da ne pođe putem istančavanja svog izraza, da i tugu i bol ne svede na suv i siv izraz. Rečnik poezije Radomira Konstantinovića je jednostavan i mali, a neke reči se često ponavljaju što doprinosi jednoličnosti pesama. Od svih vrsta reči glagoli u ličnim oblicima dominiraju, što daje pokret, neobičnu živost i zamah stihu. Radomir Konstantinović je osetio tu draž glagola i kao retko ko u našoj savremenoj poeziji umeo je da ih obilno upotrebi, da do krajnih granica mogućnosti iskoristi to svoje otkriće tako da njegov stih karakteriše neuzdržana pokretljivost, slobodan, nebremzani razmah. Ta pokretljivost nije toliko stalna kolika unutarnja karakteristika njegovog stiha.

Sa ovom knjigom nadahnutih pesama koje nam pokazuju čoveka patnika i stradalnika, izloženog pljuskovima teških nepogoda, odeljenog zidovima samoće od ljudi i života, čoveka kome i sunce zadaje opekotine, svesnog da nosi mrak u duši i koji posle svih zala dolazi do tragičnog saznanja da mu na ovom svetu nema leka, u našim savremenim uslovima, možda paradoksalno, kao da prisustvujemo pojavljivanju jedne očajničke poetske ponornice čiji je istaknuti pretstavnik dugo osporavani neshvatani Dis. Ima u njoj i vrelih akcenata jednog Đure Jakšića. Nadovezujući svoja pevanja uglavnom na Disa, tog turobnog i sumornog pesnika jada, Radomir Konstantinović je pošao dalje u otkrivanju posekotina u svojoj duši pred očima svog vremena, predviđajući pri tom činjenicu da od Disa do naših dana postoji znatan vremenski interval u kome su se desile krupne istoriske promene. Savremeniziranje Disa ne može a da ne bude apsurdni anahronizam. Prihvatanje i nastavljanje Disa može da se desi samo ako se pođe od pogrešne pretpostavke da motivi i raspoloženja Disove poezije prelaze granice vremena i prostora u kojima su nikli i kojima su određeni, vodilo bi eternizaciji takvih motiva i raspoloženja, pravljenju od njih jednog pogleda na svet, raznim pogrešnim shvatanjima zamagljenog pogleda. U slučaju poezije Radomira Konstantinovića očigledno je, između ostalog, da se radi o mehaničkom i nekritičkom prilaženju jednoj poetskoj baštini preuzimanju iz te baštine onih elemenata koji nisu životni. S druge strane, unutarnja individualnost i snaga jednog istinskog i iskrenog temperamenta koji odlikuju ovu poeziju ukazuju na mogućnosti prevazilaženja tog nasleđa kao uslov za dalji napredak.

Petar Lubarda: Udarnik

BELEŠKE

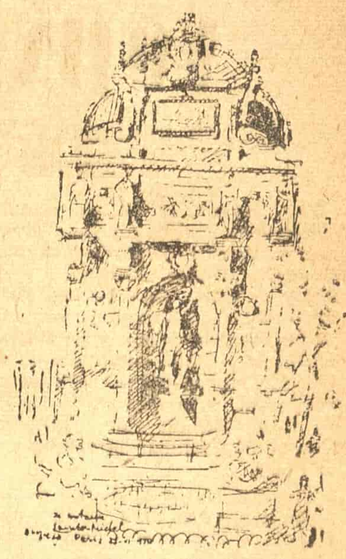

Radmen Veža: Crtež
Likovni prilog najnovijeg broja »Hrvatskog kola«

POVODOM DESETOGODIŠNJICE NARODNOG USTANKA ŠTAMPAĆE SE U MAKEDONIJI MNOGA DELA IZ RATA

Proslava desetogodišnjice narodnog ustanka protiv fašističkih okupatora obeležiće se u Makedoniji, pored ostalog, i štampanjem više zapisa o Narodnooslobodilačkom ratu, o ustanku naroda protiv nemačkih, italijanskih i bugarskih okupatora, o formiranju prvih makedonskih partizanskih odreda i brigada. Izdavačko preduzeće »Ilinden« u Skoplju štampaće u posebnim knjigama biografske beleške o narodnim herojima, palim u Narodnooslobodilačkoj borbi. Ovih dana izašla je iz štampe biografija prvoborca Cvetana Dimova. Krajem maja meseca izaći će iz štampe i monografije o narodnim herojima Straši Pindžuru i Orce Nikolovu.

Društvo književnika Makedonije štampaće dva zbornika sa pripovetkama i pesmama pisanim i ispevanim u borbi za oslobođenje. U posebnim knjigama štampaće se zapisi o životu i borbama prvih partizanskih odreda i brigada. Štampaće se i zapisi o omladinskom pokretu u Makedoniji i njegovoj ulozi u Narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj izgradnji zemlje. U čast desetogodišnjice narodnog ustanka štampaće se i serija brošura o obnovi zemlje i izgradnji velikih objekata petoletke. Pored toga, štampaće se i niz zapisa pojedinih vojnih rukovodilaca iz vremena Narodnooslobodilačkog rata.

★

PREKO TRIDESET GODINA »STUDIJSKE KNJIŽICE« U MARIBORU

Poznata »studijska knjižnica«, koju su pre trideset godina osnovali članovi istoriskog društva u Mariboru, dobila je ovih dana novu zgradu sa petnaest odeljenja, čitaonicom i »studijskom sobom« za priređivanje izložbi knjiga.

Iako su mnogi primerci mariborske »Studijske knjižnice« odneseni za vreme rata, ona ipak danas raspolaže sa preko pedeset hiljada raznih knjiga među kojima ima i vrlo retkih starih dela, rukopisa, pisama i prepisa. U njoj se nalazi najstarija zbirka slovenačkih pesama iz 1651 godine, »Mariborske novine« na nemačkom jeziku, iz 1862 godine, Prešernov rukopis jednog soneta iz 1832 godine, i mnogi drugi dragoceni primerci.

Ova knjižnica je pre rata izdavala reviju za istoriju i folklor. U zamenu za svoju reviju »Studijska knjižnica« je dobijala godišnje preko sto dvadeset srodnih publikacija iz raznih evropskih zemalja, tako da danas raspolaže sa oko dvadeset hiljada knjiga na nemačkom, francuskom, engleskom, češkom i drugim jezicima. U knjizi se, pored toga, nalazi i oko pet hiljada primeraka najodabranijih dela srpske i hrvatske književnosti.

★

ZAVRŠENO JE TREĆE JUGOSLOVENSKO TAKMIČENJE MUZIČKIH UMETNIKA

Završeno je treće jugoslovensko takmičenje muzičkih umetnika na kome je učestvovalo pedeset sedam kandidata iz svih naših republika (sem Crne Gore). Po svome nivou ozbiljnosti programa i strogom kriterijumu ovo takmičenje bilo je na visini konkursa koji se obično održavaju u većim kulturnim centrima u inostranstvu.

★

NOVI ROMAN MIŠKA KRANJCA

U izdanju Prešernove knjižnice u Ljubljani izišao je novi roman Miška Kranjca »Pod zvezdo«. Ovaj roman pretstavlja ustvari nastavak »Pisarne«, romana, koji je Miško Kranjec objavio prošle godine. U njemu je prikazan život prekomurskog sela neposredno posle oslobođenja i zahvaćena problematika razvitka nove narodne vlasti.

★

75-GODIŠNJICA MARKA VUSKOVICA

Naš slavni operski pevač, bariton Marko Vušković slavi 75-godišnjicu života. Tim povodom Udruženje muzičkih umetnika Hrvatske priredilo je nedavno koncert, na kome su, iz počasti prema slavljeniku, nastupili najistaknutiji članovi Zagrebačke opere. U foajeu Hrvatskog narodnog kazališta uređena je mala izložba slika, kritika i umetničkih trofeja koje je u toku svoje pevačke karijere dobijao Marko Vušković ne samo na domaćim nego i na mnogim svetskim operskim pozornicama (Prag, Beč, Berlin, Varšava, Severna i Južna Amerika). Izložbu je uredio Slavko Batušić.

★

NAJNOVIJI BROJ »HRVATSKOG KOLA«

Najnoviji broj časopisa »Hrvatsko kolo« donosi priloge: Antuna Barca — »Vrazov put«, Vladimira Kovačića — »Jesenje tercine« (pesma), Edgara Alana Poa — »Gavran« pesma u prevodu A. Soljana i I. Slamniga, Vladana Desnice — »Životna staza Jandrije Kutlače«, Ota Šolca — »Sonetni vijenac« i »Magistralni sonet« (pesma), »Rukovet francuske poezije« — (pesme: Lekonta de Lila, Bodlera, Eredije, Emila Verharka, Žana Morea, Meterlinka, Renjijea, Gijoma Apolinera, Žana Koktoa, Dirtena u prevodu G. Gamulina, A. Jurevića i Hergešića), Dušanke Popović Dorofejeve — »Ljeto na otoku ljubavi«, Vladimira Brodnjaka — »Grad u vodi«, »Gumeni artisti na trapezu« i »Dalila« (pesme), Zvonimira Goloba — »Žalba za djevojkom«, »Mjesečeva pjesma« i »Ljubavna« (pesme), Jakše Kušana — »Savjest na dlanu« (treći čin), Stjepana Devčića — »Stara biblioteka« i »Jesen« (pesme), Vase Bogdanova — »Počeci stranačko-političkog života u Hrvatskoj«, Petra Petrovića — »Početak« i »Nada« (pesme), Ferd. Maslića — »Uz prijevode Puškina«, Ivana Miše — »Zvijezdama«, i »Tajna suze« (pesme). U rubrici Feljton časopis donosi članke: I. Esiha, A. Velzeka, R. Miksnera, Ž. Jeličića, S. Vučetića, P. Ljubića, J. Hama, A. V., H. Petrisa, T. P., J. K. i S. J. Crteži Mladena Veža.

mogli, prosto ga odvukli u šumu. Uskoro se pronašao i Nazorov pratilac s konjem koji se odmah, čim je zapucalo, samoinicijativno povukao u šumu da tu sačeka razvitak događaja.

Na cesti se i dalje vodila borba; naša kolona, već prilično sređena, polako se povlačila prema Spreči.

Pored mene je projurio s mašinkom u ruci Slobodan Bajić — Paja.

— Kuda, Pajo? viknuo sam, i on je zastao.

— Na drum, ja noćas moram na Majevicu.

— Pa zar ne vidiš da noćas niko neće moći proći.

— Rekli su mi da će se jedna četa odvojiti i preći malo niže odavde, odgovorio je Paja i izgubio se u mraku.

Prešli smo Spreču. Neprijateljska artiljerija počela je da tuče šumu u kojoj smo bili malo prije, i šuma je tužno odjekivala od eksplozija.

U svanuće stigli smo neispavani i premoreni na Rakino Brdo i prosto popadali oko prvih kuća na zemlju. Iskupljanje je trajalo oko dva sata. Najzad je stigao i bataljon koji je vodio borbu, pa smo se tek tada svi razmjestili ivicom šume niže sela.

Smjestio sam se s Nazorom zajedno sa štabom brigade u jednu kuću pored same šume. Namjestili smo mu udoban ležaj pod jednom bukvom, nabavili mu mlijeka za doručak i ostavili ga da miruje i spava.

Na sastanku štaba raspravili smo pitanje noćašnjeg pokreta i zaključili da smo krajnje lakomisleno pošli na taj marš. Izviđači, koji su izviđali drum, bili su tamo juče oko podne, a šta se od podne do ponoći dešavalo na drumu mi smo doznali tek onda kad smo već upali u neprijateljsku zasjedu. Da je neprijatelj bio lukaviji, on nas je mogao pustiti da izađemo na drum i da ga jedan dio naše kolone pređe, pa tek onda otvoriti vatru. Tada bi nas sigurno razbio i nanio nam teže gubitke. On je, međutim, kolonu dočekao s čela, to jest čim se kolona pojavila na drumu on je otvorio vatru i ostavio nam mogućnost da se kao cjelina kako — tako sredimo i u redu povlačimo.

Noćas nam je poginulo deset a ranjeno oko trideset drugova, među ranjenima je i politički komesar brigade, Paško Romac. Najteži gubitak je pogibija druga Slobodana Bajića — Paje, političkog komesara Glavnog štaba za Vojvodinu. On je noćas poslije rastanka sa mnom produžio prema drumu i tu se izgubio. Bili smo čuli da ga je neko u povlačenju vidio ranjena na Spreči. Slali smo tamo patrolu da mu bar nađe leš, ali se patrola vratila ne našavši ništa.

Paja se noćas žurio na Majevicu zato što su Grulović i Savić, njegovi drugovi iz Glavnog štaba, već bili pošli iz Šekovića na Majevicu, i tamo čekali na njega pa da onda zajedno produže za Srem. On se zadržao u Šekovićima dva dana radi svoje lične stvari — volio je jednu djevojku koja je bila s Prvom vojvođanskom brigadom kod Zvornika. Kako je Paja odlazio u Srem, a ona ostajala u Bosni, on je htio da se s njom oprosti. Drugovi Grulović i Savić su mu dozvolili da ode do nje, ali da pohita za njima na Majevicu. Žureći se od Zvornika, Paja je stigao našu kolonu i, htijući po svaku cijenu da pređe na Majevicu, poginuo je od neprijateljskog metka pred drumom Tuzla—Zvornik.

Nisam mogao oprostiti sebi što ga noćas prosto silom nisam zadržao pored sebe i Nazora. U Paji smo izgubili dobrog i omiljenog rukovodioca koji je svojom čestitošću, skromnošću i pameću osvajao ljude.

Nije prošlo nekoliko sati otkako smo se smjestili u selu, kad nas obavještiše da su se dvije neprijateljske kolone pojavile oko sela Gojčina. Kamenjar je naredio da se ranjenici i rekonvalescenti povuku dublje u šumu a bataljoni da zaposjednu kose više sela, gdje je bilo zgodnije dočekati neprijatelja, ako bi krenuo prema Rakinu Brdu.

Za sve to vrijeme Nazor je spavao u šumi. Prišao sam njegovom ležaju da ga probudim. Ležao je na leđima; lice mu je upalo i mrtvački blijedo, i samo jedva primjetno pućenje usana u snu pokazivalo je da starac još živi.

— Druže Nazore, pokret, rekao sam, iako mi je bilo žao da starca budim.

— Zar već pokret? pitao me je kad se razbudio.

— Da, ali ne preko ceste na Majevicu, nego u Šekoviće.

— Kako, zašto? pitao me je, sjedeći još uvijek na svom ležaju.

Ukratko sam mu objasnio da poslije povlačenja naših snaga iz Zvornika neprijatelj stalno krstari drumom Tuzla—Zvornik, da njegove kolone zalaze s druma preko Spreče sve do ovih sela i da ja ne želim da se on još jednom nađe u sličnoj situaciji kao što je bilo noćas.

— Kad mogu drugi, može i Nazor, rekao je prkosno.

— Može, ali ne mora. Za koji dan neprijatelj će imati pune ruke posla na drugom mjestu, a mi ćemo tada preći preko druma bez po muke. Zato se spremi da idemo odmah u Šekoviće, gdje ćemo zajedno sačekati i opet zajedno krenuti na Majevicu.

Nazor me gledao nekoliko trenutaka i onda, očito nezadovoljan mojom odlukom, rekao:

— Pa dobro, kad ti naređuješ.

— Ne naređujem, druže Nazore, ali mislim da je ovo za nas obojicu pametnije.

— Dobro! Nazor je disciplinovan partizan, rekao je s gorčinom u glasu, i počeo da se diže sa ležaja.

Uzeo sam nekoliko boraca za pratnju, i za pola sata naša mala kolona već se pela prema Bišini. Iz daljine, od sela Gojčina, čulo se puškaranje.

Nazor je jašio na svom konjiću, a ja sam išao za njim pješice vodeći svoga konja u povodu. Ćutali smo; Nazor nije bio dobre volje. Bilo mu je krivo što se vraćamo u Šekoviće, ma da o tome nije govorio.

Išao sam za njim i mislio o tom čudesnom starcu. Skoro će mu sedamdeset godina, a ostavio je svoj udoban život u Zagrebu i pošao putem neobičnim i teškim, za koji je trebalo izuzetne snage — fizičke i moralne.

I šta je on sve na tom putu podnio u toku Četvrte i Pete ofanzive! Drugovi su mi govorili da je Nazor hrabar čovjek, da se ni u najtežim situacijama nije ni bojao ni gubio vjeru u to da ćemo mi iz najtežeg položaja naći izlaz.

Noćas sam vidio Nazora u okršaju. Bio je pribran i spokojan, čak nije htio ni da padne ničice kad je oko nas zapucalo. I poslije toga, u koloni, za vrijeme povlačenja, jašio je mirno, govorio svojim običnim glasom, ne tražeći od mene da požurimo, — iako smo mogli, — do kraja je htio da dijeli sudbinu sa svojim partizanskim drugovima u koloni.

Starac mi je time neobično imponovao, i nisam mogao da mu to ne kažem.

Slušao je gledajući me s konja nekako iskosa, a onda, ispravivši se u sedlu, skoro svečanim glasom rekao:

— Nazor se ne boji smrti, on se boji samo sramote.

Pogledao sam ga, ne shvatajući u prvih mah šta misli.

— Vidiš, kad je noćas zapucalo, ja se nisam bojao: poginuću. Pa šta ako poginem! Ginu toliki mladi, ne žaleći života, a što da žalim ja koji sam okusio sve njegove slasti. Uostalom, zar za Nazora ne bi bilo najljepše i najslavnije završiti život u borbi.

Zastali smo. Njegov konjić je grizao bujnu travu pored staze. Nazor je nastavio:

— Noćas, kad sam za nekoliko časaka ostao sam, pomislio sam: šta ću ako me zarobe. I, da vidiš, prepao sam se od te strašne pomisli. Uhvate me, pa onda počnu u moje ime objavljivati svakojake svinjarije protiv partizana, a ja nemoćan da to demantujem. Toga se ja bojim više od stoga smrti, pogotovu danas kad su me najbolji sinovi hrvatskog naroda izabrali za pretsjednika ZAVNOH-a. To je, znam više počast, ali u tome je i velika moja odgovornost pred svijetom.

Ućutao je, zamislio se malo i, svečano podigavši ruku u vis, rekao:

— Poginuti u borbi, — kakva čast i slava za starog Nazora!

Trgao je konja za uzdu, veselo me pogledao i krenuo dalje šumskom stazom ispod ogromnih bukava Bišine, koja je sva treperila od topline žarkog julskog dana.

Smjestio sam Nazora u zaselak Mrkajiće koji leži nad dolinom Drinjače više Šekovića. Seoske omladinke uredile su mu lijepu čistu sobu, namjestile u njoj krevet i sto na kome je bio ne samo stolnjak nego i kita poljskog cvijeća.

Kad je to Nazor, vidio, bio je raznježen do suza. Pogledao je kroz otvoren prozor na dolinu Drinjače i rekao ushićeno:

— Ovdje ću se divno odmoriti...

(Odlomak iz IV knjige »Zapisi iz Oslobodilačkog rata«)

Predrag Milosavljević: Crtež

PRIPOVIJETKE VOJINA JELIĆA

(„Ljudi kamenjara", izdanje „Novog pokoljenja", Zagreb 1950 — str. 1907)

Tek što su se stišale brojne ali protivrečne kritike povodom prve Jelićeve zbirčice pripovijedaka sa naslovom »Đukin đerdan« (izdanje Srpskog kult. prosvjetnog društva »Prosvjeta« u Zagrebu), već se pojavila njegova druga, veća zbirka pod naslovom »Ljudi kamenjara«.

Ljudi kamenjara su žitelji sivog dalmatinskog krša Dinare ili ispod Dinare, siromašnih sela Dalmatinske Zagore oko Knina, autorovog rodnog zavičaja.

Slikajući život ljudi u dalmatinskim krajevima Jelić je dao niz podataka o stvarnosti kroz događaje, koje proživljuju njegovi junaci. Ti junaci — pozitivni ili negativni — imaju jasno izražen odnos prema životu, a zajedno s tim osjeća se i jasan piščev odnos prema njima i njihovu životu. Realizam, koji je temeljna metoda ovoga pisca, dobiva time svoju određenu tendenciju i smisao.

U prve tri pripovijetke: »Uzdah-kamen«, »Đukin đerdan« i »Prije pazara«, pisac je radnju i događaje vremenski dao u okviru prijeratne stvarnosti. Iz pripovijetke »Uzdah-kamen« izbija autentično narodno pripovijedanje (i po izrazu i po duhu) o nesretnoj ljubavi siromašnog seoskog momka i bogate krčmareve kćeri, ljubav koju su ugušile predrasude, što ih na selu stvaraju i stalno potenciraju klasni interesi i suprotnosti. Meni se čini da je pisac mogao ovu fabulu ne samo proširiti, nego i upotpuniti opisom ekonomskog bogaćenja krčmara (kao što sličnu temu obrađuje Ćipiko u svojim »Paucima«), što bi još jače istaklo suprotnosti između seoskog bogatuna i siromašnog momka, koji voli njegovu kćer. I pripovijetka »Đukin đerdan« iznosi tu sablasnu stvarnost, u kojoj gospodare klasni interesi i zaostali, surovi, nečovječni običaji. I dok u ove dvije pripovijetke dominira piščev humanizam, kao osnovna tendencija, u trećoj pripovijeci »Prije pazara« iznesena je gotovo objektivistički realna panorama društva u gradiću (Kninu) Dalmatinske Zagore, s mnogo komponenata koje podsjećaju na realizam Ćipikovih »Pauka« što ne mora da znači da je Jelić pod njegovim utjecajem. Lik prepredenog trgovca, a i njegove žene ocrtan je ovdje možda reljefnije od Ćipikova trgovca i lihvara gazda-Jove. No u cjelosti pripovijetka nema određene, jedinstvene fabule. »Gornjaci« (tako Kninjani zovu Bosance), koji se uoči velikih poljodjelskih radova (košnje itd.) spuštaju karavanima u Knin da kupuju što im je potrebno (piće itd.), ostali su u ovoj pripovijeci tek kao folklorna štafaža; oni nemaju druge uloge, nego da posluže piscu za opis trgovačke vještine prepredenog trgovca.

U ostalim pripovijetkama Jelić opisuje prijelom, koji nastaje u tim selima u toku Narodnooslobodilačke borbe i poslije oslobođenja. Pripovijetka »Uz bajte Vukotrna« jedva je skica, s nekim elementima promjenâ u svijesti i životu tih ljudi, toga sela, koje je stoljećima bilo nepokretno, mrtvo, bez imalo razvojnog napretka. Sitnim psihološkim finesama Jelić ocrtava borbu između »starog« i »novog« — između ukočene i zamrle svijesti i novih, revolucionarnih događaja. U pripovijeci »Rastanak« opisana je — čini mi se prvi put u našoj književnosti — seoba (kolonizacija) seljaka iz pasivnih krajeva u bogate krajeve Vojvodine. Mislim da je u ovoj pripovijeci došao najočiglednije do izražaja Jelićev smisao za književno ostvarenje reportaže u čemu je danas najbolje uspeo Mihajlo Lalić. Mislim da je pripovijetka izvrsno započeta: na dvije i pô stranice pisac opisuje veoma plastično spremanje siromašnih seljaka na neko putovanje, seobu, a onda tek, kao usput, otkriva smjer toga putovanja u gotovo naivnoj, dražesnoj, donekle i potresnoj epizodi.

Opisujući ljude svoga zavičaja, njihov život i psihu, njihove navike i običaje, sve što te ljude čini takvima kakvi jesu — Jelić im pristupa srdačno, s razumijevanjem, a ne hladnokrvno ispitivački. Jezik, stil, izražavanje, mišljenja i osjećanja — tipični su za taj kraj. Ti likovi i taj život ne mogu se nakalemiti na bilo koji drugi kraj naše domovine. Ako u pripovijetkama ima čestih etnografskih crta, ne znači da su baš to bitne komponente, koje određuju specifičnost lokalnog kolorita — kao što to često biva u takvoj prozi — jer i bez tih vanjskih, »dekorativnih« osebina, koje ponekad otežavaju potpuno razumijevanje ovakve proze čitaocima iz drugih, drukčijih krajeva, ova Jelićeva proza imala bi svoj kolorit, obilježja svog kraja. Štoviše, mislim da je pisac mogao neke etnografske crte, naročito u pogledu jezika, ublažiti, a da pritom ne bi ublažio lokalni kolorit. Mnoge takve i još druge riječi otežavaju razumijevanje teksta.

Fabule, tj. događaji u čijim okvirima Jelić iznosi svoje misli o životu i sudbini ovih ljudi, velika je i bogata vrijednost ovoga pisca. Nažalost, Jelić ne uspijeva savladati uvijek materijal sa kojim raspolaže, naročito u pogledu njegove raspodjele, kompozicije; pa čak i u istoj pripovijeci, u kojoj je kompozicija određeno koncipirana, u nekim se detaljima uzdiže do najboljih kvaliteta, u nekim pak pada ispod svog kvalitetnog nivoa.

Jelić je mlad pisac i njegova književna iskustva su skoro vježbanja — traju jedva nekoliko godina. On je u ovoj knjizi, pored one knjižice koju je objavio prije nekoliko mjeseci, sakupio valjda sve što je dosad napisao. Stoga u ovoj knjizi, kao i u onoj prvoj, sve pripovijetke nisu jednake umjetničke vrijednosti i na onom nivou koji je pisac dostigao u svojim najboljim ostvarenjima. No ne smije se ni pomisliti da je ova zbirka pripovijedaka zbog nekih slabijih priloga ili stranica, izgubila od opće vrijednosti i sugestivnosti, da mladi pisac nije trebalo da štampa sve ove pripovijetke. Dinamičnost naše stvarnosti, koja je zahvatila i njegov, donedavna mrtvi, ustajali zavičaj, pretstavlja teškoću za današnjeg pisca koji ne može da dostiže pravodobno razvoj, što se odvija filmskom brzinom i u našim gradovima, i u našim selima, pa i u onima najzabačenijima. I dok drugi, stariji i iskusniji pisci izbjegavaju da fiksiraju ma i elemente tog dinamičnog života, vraćajući se u opisivanja prošlosti, Jelić se sa tom novom, raznovrsnom, živom tematikom uhvatio pošteno u koštac. On teži da manifestira i vanjske činjenice tog razvoja u životu današnjeg krškog sela, i da ocijeni razvoj koji se zavisno od materijalnog preobražaja odražava i u svijesti ljudi.

U cjelosti Jelićeva proza, unatoč nekim nedostacima, slabostima i laviranju između književne reportaže i pripovijetke, zaslužuje priznanje nadarenosti i književne ozbiljnosti ovog mladog pisca.

Milan SELAKOVIĆ

Dve značajne izložbe u Beogradu

Drugog maja o. g. u Umetničkom muzeju u Beogradu otvoriće se izložba slikara Predraga Milosavljevića, a 3 maja u Umetničkom paviljonu na Malom Kalemegdanu izložba Stojana Aralice.

Predrag Milosavljević

Predrag Milosavljević izlagao je prvi put u Beogradu 1929 godine. Od 1936 do 1941 živeo je i radio u Parizu. Svoje radove izlagao je na Međunarodnoj izložbi u Parizu 1937 godine, kada je nagrađen nagradom »Grand pri« zatim 1938 u Rimu na izložbi jugoslovenskih umetnika, a 1939 godine u Veneciji. On je takođe pre rata izlagao u Hagu, Roterdamu, a u Londonu je priredio dve samostalne izložbe. Posle rata u Parizu priređuje samostalnu izložbu u galeriji Bosk.

Na ovoj izložbi Milosavljević izlaže oko 45 radova koje je radio od 1929 g. do danas.

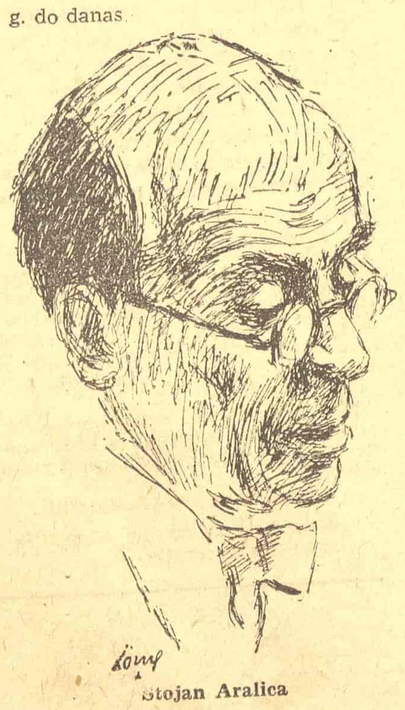

Stojan Aralica

Stojan Aralica živeo je u Parizu od 1925 do 1934 godine i u tom vremenu izlagao je u Salonu nezavisnih. Zajedno sa Čelebonovićem, Uzelcem i Milunovićem priređuje izložbu 1932 godine. 1933 godine izlagao je u Pragu u galeriji Bernhajm. Pored toga on je imao još nekoliko samostalnih izložaba.

Na ovoj izložbi Aralica izlaže preko pedeset slika i skica u ulju. Slike su većinom izrađene u Jugoslaviji a ima i nekoliko radova iz inostranstva.

Pavao Broz

PRVA BITKA

O pet je magla pala u dolinu.
Nabasah na oštre, bodljikave žice.
Ko strijela metak iznad mene sinu
i lepet začuh preplašene ptice.

U blato legoh, jarak pored staze,
prsti mi znojni a hladni od studi.
Čelik stežem; iz njega vatre plaze,
dok drhte mala ramena i grudi.

Nek sam dijete! Puška ipak stoji,
i oko strašno požare još gleda,
smrznuto čedo sred snijega i leda,
krvnika bijesnog kako žrtve broji...

I pucah, pucah, bez konca i kraja,
za nebo plavo, kutak zavičaja,
za oca i majku, za mržnju sve jaču
da uzdah smrti iznudim koljaču.

I dokle tako — kazat ne bih znao —
bitka ta potraja. Tek — sve se stiša.
I prvi mrak nad bojištem je pao
dok sipila je nemilosna kiša...

JANOŠ HERCEG:

»U SVETU KOJI SE MENJA«

U izdanju izdavačkog preduzeća »Bratstvo-jedinstvo« u Novom Sadu izašla je nedavno jedna knjiga na mađarskom jeziku, koja zaslužuje pažnju i van okvira sve bogatije i sadržajnije vojvođanske i mađarske literature. Jedan od poznatijih mađarskih književnika u Vojvodini, Janoš Herceg, napisao je reportažu o ljudima koji rade na državnom poljoprivrednom dobru. Opisujući njihov život, autor je prikazao proces preobražaja koji je otpočeo kod naroda pustare, proces koji vodi njegovom duhovnom oslobođenju, ali koji još nije savladao sluganstvo nataloženo tokom vekova potlačenosti.

Janoš Herceg je ovom svojom knjigom pošao jednim, za njega novim literarnim putem. On doduše lakim pripovedačkim stilom slika ljude, pokazuje njihov unutrašnji život. Ali njegovu pažnju dosada je privlačio građanin i malograđanin, život male varoši. Od pojave njegovog prvog romana on se uvek držao ovog kruga i u toj sredini prikazivao velike unutrašnje borbe u ljudima. Zatim je počeo da slika ljude koji teško napuštaju svoje građanske privilegije da bi našli svoje mesto u novom životu, izazivaju izlišne konflikte i u svojoj sitničavosti jedva se oslobađaju onoga što su poneli sa sobom iz prošlosti u duhu svojih izgubljenih privilegija.

Herceg je u svojim delima i dosada prikazivao ljude starih shvatanja koji su se našli u novom svetu i u tom pogledu njegova nova knjiga ne bi značila i novu tematiku. Sada međutim Herceg piše o onima koji u prošlosti ne samo da nisu uživali nikakve privilegije, nego su najsistematskije bili ugnjetavani. Stoga je oslobođenje njima doista donelo jedan nov, davno očekivani život. Ali o njima Herceg nije napisao pripovetku ili roman, nego reportažu. Učinio je to, naravno, sa njemu svojstvenom umetničkom snagom prikazivanja. Njegovo slikanje čoveka je i ovog puta toliko sigurno, da se veruje svakoj njegovoj reči. Svojim slikama, opisanim događajima ne dodaje nikakav komentar, prikazuje sam život i tek ponekad izbija oduševljenje i polet u toj meri, da daje utisak pomalo frazerskog objašnjavanja. No spretnim obrtom uspeva da savlada i takva mesta i da prikazivanjem života privuče pažnju čitaoca, ubeđujući ga u njegovu istinu.

Pustara o kojoj Herceg piše prostire se nekoliko kilometara od Sombora, ali po svojoj feudalnoj zaostalosti slična je onoj od pre nekoliko vekova. Sada je to državno dobro koje obuhvata nekoliko okolnih veleposeda. Centar i srž toga dobra sačinjava bivši posed poznatog vojvođanskog spahije Fernbaha. Petar Fernbah mlađi, poslednji vlasnik poseda, bio je za vreme okupacije veliki župan u Novom Sadu i glavni aranžer poznate racije — krvavog masakra. Govoreći o bivšim vlasnicima, Herceg se trudi da bude objektivan, ali se kroz njegove reči oseća mržnja prema njima a istovremeno i ljubav prema njihovim bivšim slugama.

Pisac se zadržava tamo gde se radnici sakupljaju u radnom vremenu, oko bunara, oko pojila, za vreme ručka u dvorištu, ili u menzi dobra. On sam se ne pojavljuje u razgovorima, već pušta da govor ljudi — razume se umetnički sažet — teče svojim prirodnim tokom, čuvajući se i toga da u njihov govor ubacuje »narodski« dijalekat ili neki veštački jezik. Jednostavno, bez fraza, bez suvišnih boja i literarne načičkanosti priča o sadašnjem životu na pustari.

Sporo se vrši proces preobražaja, ljudi teško shvataju da su oni sami narod, a narod da je sada gospodar, vlasnik. Herceg se tu i tamo dotiče poneke greške učinjene na polju ubrzanja tog procesa, spominje po koji propust, ali zaobilazi to pitanje, ne prodire dublje u njega, želeći valjda da prikaže sam proces. To je nedostatak ove knjige, ali je to ujedno i vrednost za one koji će poći Hercegovim stopama, jer će u ovoj knjizi naći uputstvo: šta da istražuju, šta da posmatraju temeljitije.

Pisac ove reportaže približuje čitaocu taj daleki, nepoznati svet biroša, nadničara, poljoprivrednih radnika, odraslih u senci feudalnog dvorca. Prikazuje nam ne samo njihov život, već i to kako zbog ranije potlačenosti izbija njihova želja za boljim životom.

U ovoj knjizi Herceg je umetnički prikazao odlazak jednog sveta koji nestaje, i rađanje novog, a to je i jedna od glavnih odlika njegovih. Knjiga svedoči o tome da je Herceg zaista pozvan da nam saopšti svoja zapažanja, da slika unutrašnji i spoljni život ljudi, da kroz njih prikaže novi život u njegovoj sveukupnosti, lepote toga života.

Reportaža »U svetu koji se menja« objavljena je u skromnoj opremi, brošurana, sa crtežom Milana Konjovića na naslovnoj strani. Dva umetnika udružila su se da verno prikažu svet koji se menja.

Jožef ŠULHOF

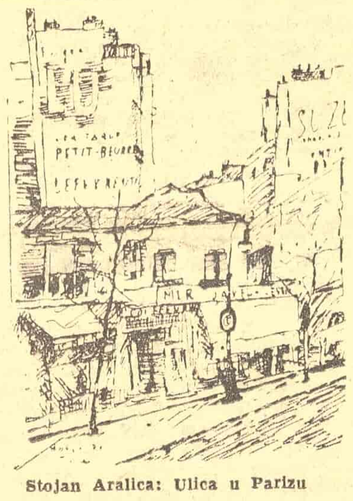

Stojan Aralica: Ulica u Parizu

PITANJA ZA DISKUSIJU

POVODOM PREPEVA PESAMA F. G. LORKE

U »Književnim novinama« od 17 aprila objavio je Josip Tabak članak povodom moga prikaza prepeva pesama F. G. Lorke od Drage Ivaniševića. Tabak je svakako imao simpatičnu nameru da priskoči u indat svome prijatelju, ali držim da mu nije koristio, iako je zbog toga suviše bio oštar prema meni. Nije me pizma naterala da iznesem neke greške D. Ivaniševića u prepevu Lorke i ne znam zašto Tabak tako zahuktalo polemiše o tome. Možda će taj stav nekome izgledati impozantniji, ali, svakako, neće umanjiti činjenicu da se njegov prijatelj, prevodeći Lorku, na mnogo mesta ogrešio i o duh španskog i o duh našeg jezika. Ranije sam naveo neke podatke, na koje nije odgovorio Tabak. Meni su najteže pale greške koje kvare smisao Lorkinih pesama. Na primer, u pesmi u kojoj Lorka oplakuje smrt toreadora Sančes Mehija na jednom mestu stoji:

... donde su riza era un nardo
de sal y de inteligencia

To je Ivanišević bukvalno prepevao:

... gdje mu smiješak bješe smiljka
od soli i od razuma.

Kako će se snaći naš čitalac kad pročita ovu so na glavi ako ne zna za špansku (i italijansku) frazu da imati soli u glavi znači biti od duha. U romansi o žandermeriji prevedeno je na jednom mestu »mesečina o pasu«, kao da je to britva koja visi o pojasu a radi se o čoveku »opasanom mesečinom«. »Sveti Josip puncat rana u grob sprema djevojčicu« a stvarno je priprema za grob, za ukop, vezuje joj bradu i oblači je. »Kad svi krovovi postaše na zemlji brazde, zora njihnu ramenima na dugu profilu od kamena«, a ustvari zora se okamenila i pretvorila u profil od kamena. I ramena se njihnula?! Kao klatno! Ramena se mogu stresti, može čovek slegnuti ramenima ili ih podići, ali da se ona njihnu — ne ide. U plaču za toreadorom »stubama se Ignacio penje svu svoju smrt na hrbtu prti«. Dativ od hrbata kao i od Tabaka, nije hrbtu kao ni Tapku, nego hrbatu i Tabaku. Glagol prtiti ne može da zameni glagol nositi (a Ignacio nosi svu svoju smrt), jer se radnja glagola prtiti svršava čim se neko uprti. Posle nastaje radnja glagola nositi. Kod nas u Crnoj Gori i Hercegovini prte se žene vrećama žita, drvima i decom a kad se uprte, onda nose. Glagol prtiti upotrebljuje se i u smislu praviti prtinu u snegu za one koji nailaze. »Nađe krv otprtu« — stoji na jednom mestu u prepevu. Pridev otprt sa četiri suglasnika neka davo nosi, ali kako da krv bude otprta? Otprta može biti žila ili cev. Zar nije trebalo ovo mesto pravilnije i lepše prepevati?

Reč »compadro« i dalje mislim da je trebalo prevesti sa pobratim, jer se u našim pesmama s pobratimom ide i u boj i na svadbu. (»Pobratime od Zadra Todore«). Pobratim je najbliži prijatelj — bliži od rođaka. U Lorkinoj pesmi idu dva kompadra i na jednom mestu pita jedan drugog i za neku simpatičnu ženu. Za naše čitaoce izgledalo bi odveć slobodno da i za takve stvari pita kum kuma, jer u odnosima kumova postoji izvesno rođačko rastojanje, koje ne postoji u odnosima između pobratima. Zato je bilo bolje u ovoj pesmi tu reč prevesti sa pobratim nego sa kum. Za »cabanas« najzad i Tabak priznaje da to nisu ponjave (pokrivači, ćebad, dekice,) nego krevetsko rublje, kako sam i ja tvrdio. Ivanišević prevodi i alerta sa ustajte, ma da je to čisto budite budni, a to ne znači ustajte. Skoro sve ogrtače i pelerine u Lorkinim pesmama Ivanišević pretvara u kabanice a kabanice su s rukavima dok ogrtači i pelerine nisu a one se u Španiji nose. Od jauka pravi duge krike, od žandarmeriskih kalpaka, kopita a zemlja smrti bez očiju i strijela ispada zemlja smrti slijepe i strijela, što se ne razume.

Tabak nas uverava da nema razlike između — neka me izvine čitaoci — nebeske fine sline i nebeske pljuvačkice (kako stoji u Lorkinoj pesmi). Najzad, za mene je najosetljivije mesto reč »desposorio«, koja u rečniku znači »zaruke« a tekst Lorkine pesme govori o razvodu i baš u prvom stihu stoji »Bacite taj prsten u vodu!« — prsten simbol zaruka! Kako je Lorka došao na ideju da pesmi dadne ovaj naslov (možda kovanicom, slično Danunciju, od de i esposo) — u to ne ulazim. Hteo sam samo da skrenem pažnju na nejasnost pesme sa ovim naslovom, verujući tvrdo da se samo s rečnicima ne mogu vršiti prepevi dobrih pesama.

Bilo je nelojalno od Josipa Tabaka što mi podmeće da ne znam šta znači hrvatsko »ćutjeti« i da ga brkam sa srpskim »ćutati«. Oba se glagola često menjaju pa mi Srbi upotrebljavamo umesto hrvatskog ćutjeti glagol osećati. Tako koristimo ćutati da ne bi upotrebljavali ružnije slične izraze: šutjeti, mučati, itd. Jakšićevu pesmu: »Ćutite, ćut'te! s perom u ruci stek'o sam sebi u rodu glas«, svakako bi Španci počeli sa »silentio« pa tako treba i mi da prepevamo »silentio« sa ćutite ili ne govorite. To odgovara i onom Lorkinom oštrom izrazu.

Kako se vidi, Tabak nije koristio svome prijatelju a ni ovom poslu, jer se Ivanišević, ponavljam, vrlo često pri prepevu Lorkinih pesama ogrešio i o duh našeg i o duh španskog jezika. Mi, čitalačka publika, od koje i za koju živi književnost, čitamo dobre prepeve stranih pesnika od naših književnika: B. Kovačevića, G. Krkleca, Nedića i Živojinovića, D. Ilića, N. Šopa, T. Ujevića, M. Bogdanovića (jer i Kola Brenjon je te još kako prepev) i drugih, a čitali smo ranije prepeve V. Jovanovića, D. Stanojevića (ne samo velikih dela Ariosta i Dantea nego i malih pesama Ade Negri), Milana Dimovića (neka Tabak samo pročita prepev Ragnoovog recepta za tortu u »Siranu od Beržeraka«) i drugih. Zato smo i osetljivi kad nam dođe do ruku slab prepev, a naročito smo bili osetljivi prema slabom prepevu Lorkinih pesama, jer je on bio kod nas skoro nepoznat, a nesumnjivo je veliki pesnik i veliki čovek Španije.

Braniti prijatelja i priskočiti mu u indat vrlo je simpatično, lepo i lojalno, ali je još lepše skrenuti mu i pažnju ako pogreši.

Marko KAVAJA

O simfoniskom stvaranju najmladjih kompozitora NR Srbije

Poslednji uspeli koncerat kompozicija studenata Muzičke akademije u Beogradu potstakao je u našoj javnosti življe interesovanje za rad i stvaranje naše najmlađe generacije kompozitora. Pokazalo se da naši budući umetnici raspolažu solidnim znanjem i stručnom spremom, a kod nekih se mogla zapaziti i težnja da stvore svoj sopstveni izraz, najčešće na bazi našeg muzičkog folklora. Tim povodom neki naši kompozitori i muzikolozi istakli su u štampi značaj rada naših najmlađih kompozitora. Pri tome su se u svojim napisima ograničili samo na one sadašnje đake čija su dela izvođena na koncertu u Kolarčevoj zadužbini.

Mislim da je tom prilikom trebalo pokrenuti pitanje i onih mladih kompozitora čija dela iz raznih, pretežno tehničkih razloga nisu mogla biti stavljena na program ovog prvog koncerta kamernih kompozicija. Time bi se diskusija o stvaranju najmlađih zaokružila, opšta izlaganja dobila širu argumentaciju. Ja mislim naročito na niz mladih kompozitora koji su svoju delatnost usmerili u pravcu simfoniskog stvaranja, a čija dela možemo vrlo retko da čujemo, s obzirom na to da je takvo izvođenje povezano sa nizom tehničkih teškoća oko pripreme materijala, obezbeđenja izvođačkog tela itd. Pa ipak, bez obzira na to što mnoga od stvorenih simfoniskih dela nismo čuli, ne može se govoriti o stvaranju najmlađih, a da se ne pomenu i oni mladi kompozitori koji su na tome sektoru muzike, na kome smo najoskudniji, dali svoje priloge, katkada ne male i ne beznačajne.

Ne raspolažem tačnim podacima o ukupnom broju stvorenih simfoniskih dela najmlađih kompozitora od oslobođenja do danas, ali će i približna cifra biti dovoljna da ukaže na napore koje ulažu mladi na polju stvaranja naše muzičke kulture. Tamo imamo potpuno gotovih oko šest simfonija, dve simfoniske kantate, jedan klavirski koncerat, jedan violinski koncerat, dve orkestarske svite, tri uvertire i niz manjih orkestarskih dela. Veći broj ovih dela stvorili su u periodu od 1945—50 god. moji učenici (B. Trudić, N. Petin, D. Petković, L. Frajt, M. Krstić, I. Lakešić, K. Skrbinc), ali i ne sumnjam da su i u drugim kompozicionim klasama u Muzičkoj akademiji studenti stvorili dela iz oblasti simfoniske muzike.

Nažalost, do danas najveći broj tih dela nije izveden, za njih se čak i ne zna u javnosti, a razlozi zbog kojih nije došlo do izvođenja (makar i probnog) sigurno da ne mogu biti mnogo ubedljivi. Tako možemo da govorimo još jedino na papiru o simfoniskom stvaranju mladih kompozitora, zbog čega je i njihov pravilan razvoj skoro onemogućen. Međutim kad bi se ta dela češće izvodila, uočili bi se i nedostaci, kojih svakako mora biti, ma da su ona sva prošla kroz ispitne komisije Muzičke akademije, i već kao takva treba da budu izvođena.

Ono što je pozitivno u simfoniskom stvaranju najmlađih kompozitora jeste to da su oni pretežno orijentisani u pravcu stvaranja na bazi našeg muzičkog folklora, a njihova dela pokazuju težnju ka savlađivanju forme i razvijanju simfoniskih oblika, rešavanju harmoniske podloge narodnih melodija i instrumentaciji. Toliki broj simfoniskih dela nije za potcenjivanje, jer ističe odgovornost i dug odgovornih faktora našeg muzičkog života prema toj generaciji kompozitora. Bilo bi zato neophodno da dođe do izvođenja kompozicija ovih mladih ljudi da bi naša javnost mogla dati svoj sud o njihovom radu.

Nema sumnje da bismo svi mi kojima je stalo do pravilnog razvoja našeg muzičkog života, rado slušali, kao što smo to učinili i na koncertu mladih kompozitora na Kolarčevoj zadužbini, jedan ili više koncerata simfoniskih dela mladih kompozitora nove Jugoslavije, na kojima bismo mogli da vidimo rezultate njihovog rada i u ovom pravcu.

Josip SLAVENSKI

BIBLIOGRAFIJA

Karel Čapek: **Izabrane pripovijetke.** Preveo Ljudevit Jonke. Izdanje Državnog izdavačkog poduzeća Hrvatske »Zora«, Zagreb 1951, latinicom, str. 361, cijena 120 din.

France Kidrič: **Prešernov album.** Izdanje Državne založbe Slovenije, Ljubljana 1951, na slovenačkom, str. 338, cena ?

Julije Benešić: **Hrvatsko-poljski rječnik.** Izdanje »Nakladnog zavoda Hrvatske«, Zagreb 1949, latinicom, str. 1414, cijena 400 din.

I. S. Turgenjev: **Očevi i djeca.** Preveo dr. Miloš S. Moskovljević. Izdanje »Novog pokoljenja«. Zagreb 1951, latinicom, str. 199, cijena 53 din.

Ruske narodne bajke. Preveo Kiril Svinarski. Izdanje »Novog pokoljenja«, Zagreb 1951, latinicom, str. 164, cijena 50 din.

Mae i Ira Freeman: **Fizka i razbibriga.** Preveo Stanko Hondl. Izdanje »Novog pokoljenja«, Zagreb 1951, latinicom, str. 62, cijena 20 din.

Oskar Danon: **Pesma udarnika** (popularna kompozicija), tekst Oskara Davića. Izdanje »Prosvete«, Beograd 1951 godine.

UREDNICI:
Dušan Kostić i Tanasije Mladenović

Broj čekovnog računa 102-8032020
Pošt. fah redakcije 617
Poštanski fah administracije 629
Rukopisi se ne vraćaju

Odgovorni urednik: Dušan Kostić, Beograd, Francuska broj 7 — Štampa rija »Borba« Beograd, Kardeljeva 31.